

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE RUHSAL ZEKÂ VE AYDINLIK ÜÇLÜ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SERAP BÜYÜKŞAKAR

DANIŞMAN
PROF. DR. EYÜP ÇELİK

TEMMUZ 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE RUHSAL ZEKÂ VE AYDINLIK ÜÇLÜ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SERAP BÜYÜKŞAKAR

DANIŞMAN
PROF. DR. EYÜP ÇELİK

TEMMUZ 2024

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada;

- Tezde yer alan tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklikte bulunmadığımı,
- Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Serap BÜYÜKŞAKAR

ÖNSÖZ

Öncelikle yüksek lisans eğitimimde desteğini esirgemeyen her zaman yardımcı olan değerli tez danışmanın Prof. Dr. Eyüp ÇELİK'e sonsuz teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca desteğini benden asla esirgemeyen başta annem ve kız kardeşlerim Canan ve Esma olmak üzere ve üzerimde emeği bulunan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen herkese sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim.

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE RUHSAL ZEKÂ VE AYDINLIK ÜÇLÜ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Serap BÜYÜKŞAKAR, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Eyüp ÇELİK

Sakarya Üniversitesi, 2024

Araştırmada ruhsal zekânın faktörleri ile aydınlık üçlü arasındaki ilişkisinin incelenmesi ve aydınlık üçlünün ruhsal zekâyı yordama gücünün belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, araştırmada ruhsal zekânın cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmada uygun örnekleme yöntemi ile veriler toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini Sakarya Üniversitesi'nde 2023-2024 yılında öğrenim görmekte olan 249 kadın (%85 kadın) ve 44 erkek (%15 erkek) olmak üzere toplam 293 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri “Ruhsal Zekâ Özellikleri Ölçeği” ve “Aydınlık Üçlü Ölçeği” ile toplanmıştır.

Araştırmada ruhsal zekâ faktörleri ile aydınlık üçlünün alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Aydınlık üçlünün ruhsal zekânın faktörlerini yordama gücü ise çoklu regresyon analizi ile incelenmiştir. Korelasyon analizi sonucuna göre ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü alt boyutları arasında genel olarak pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak, hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği ile insanlığa inanç ve kişisel anlam üretimi ile insancılık ve insanlığa inanç arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda, ruhsal zekânın faktörlerinden olan hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneğini aydınlık üçlünün alt boyutlarından insancılık alt boyutunun anlamlı seviyede yordadığı; insanlığa inanç ve Kantçılık alt boyutunun ise yordamadığı bulunmuştur. Aydınlık üçlünün insanlığa inanç ve Kantçılık alt boyutunun ruhsal zekânın faktörü olan metafizik farkındalığı yordadığı; insancılık alt boyutunun ise yordamadığı bulunmuştur. Aydınlık üçlünün Kantçılık alt boyutunun ruhsal zekânın yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme faktörünü yordadığı; insancılık ve insanlığa inanç alt boyutunun ise yordamadığı bulunmuştur. Aydınlık üçlünün insancılık

alt boyutunun ruhsal zekânın farkındalık faktörünü yordadığı; insanlığa inanç ve Kantçılık alt boyutunun ise yordamadığı bulunmuştur. Aydınlık üçlünün Kantçılık alt boyutunun ruhsal zekânın kişisel anlam üretimi faktörünü yordadığı; insancılık ve insanlığa inanç alt boyutunun ise yordamadığı bulunmuştur. Ayrıca araştırmada ruhsal zekânın cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t- testi yapılmıştır. T-testi sonucuna göre, ruhsal zekânın cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zekâ, Ruhsal zekâ, Kişilik, Aydınlık üçlü

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SPIRITUAL INTELLIGENCE AND THE LIGHT TRIAD IN UNIVERSITY STUDENTS

SERAP BÜYÜKŞAKAR, Master Thesis

Supervisor: Prof. Eyüp ÇELİK

Sakarya University, 2024

This study aims to examine the relationship between the factors of spiritual intelligence and the light triad, and to determine the predictive power of the light triad on spiritual intelligence. Additionally, the study investigates whether spiritual intelligence varies according to gender.

Data were collected using a convenient sampling method. The sample of the study consisted of a total of 293 students from Sakarya University, including 249 female students (85%) and 44 male students (15%) who were enrolled during the 2023-2024 academic year. The data were collected using the "Spiritual Intelligence Characteristics' Scale" and the "Light Triad Scale".

Pearson correlation analysis was conducted to determine whether there was a significant relationship between the factors of spiritual intelligence and the subdimensions of the light triad. The predictive power of the Light Triad on the factors of spiritual intelligence was examined through multiple regression analysis. The results of the correlation analysis revealed a generally positive significant relationship between spiritual intelligence and the subdimensions of the Light Triad. However, no significant relationship was found between the ability to understand the spiritual /non-material aspect of life and faith in humanity, and between personal meaning production and humanism and faith in humanity.

The multiple regression analysis results indicated that the ability to understand the spiritual /non-material aspect of life, a factor of spiritual intelligence, significantly predicted the humanism subdimension of the Light Triad, while faith in humanity and Kantianism subdimensions did not. It was found that the Light Triad's faith in humanity and Kantianism subdimensions predicted metaphysical awareness, a factor of spiritual intelligence, while the humanism subdimension did not. The Kantianism subdimension of

the Light Triad predicted the factor of entering into heightened states of consciousness and awareness in spiritual intelligence, while the humanism and faith in humanity subdimensions did not. Additionally, the humanism subdimension of the Light Triad predicted the awareness factor of spiritual intelligence, while faith in humanity and Kantianism subdimensions did not. The Kantianism subdimension of the Light Triad predicted the personal meaning production factor of spiritual intelligence, while the humanism and faith in humanity subdimensions did not. Furthermore, a t-test was conducted to determine whether spiritual intelligence varies according to gender. The t-test results showed that there was no significant variation in spiritual intelligence based on gender.

Keywords: Intelligence, Spiritual intelligence, Personality, Light triad

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1. Problem durumu	1
2. Araştırmanın amacı ve önemi	4
3. Problem cümlesi	5
4. Alt problemler.....	6
5. Varsayımlar.....	6
6. Sınırlılıklar.....	6
7. Tanımlar.....	6
BÖLÜM II	7
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
1. Zekâ	7
1.1. Zekâ çeşitleri.....	9
1.2. Maneviyat, din ve ruhsallık kavramı	11
1.3. Ruhsal zekâ	14
1.3.1. Ruhsal zekânın gelişimi	16
1.3.2. Ruhsal zekâ basamakları.....	17

1.3.3. Ruhsal zekâ boyutları	18
1.3.4. Ruhsal zekânın bölümleri	20
1.3.5. Ruhsal zekânın ilkeleri	21
1.3.6. Ruhsal zekâ modelleri.....	22
1.3.7. Ruhsal zekânın dinlere göre bakış açısı.....	23
1.4. İlgili araştırmalar	24
2. Kişilik	27
2.1. Beş faktör kişilik kuramı	28
2.2. Hümanizm kuramı	28
2.3. Karanlık üçlü	29
2.4. Aydınlik üçlü	30
2.5. İlgili araştırmalar	31
BÖLÜM III.....	33
YÖNTEM	33
3.1. Araştırmanın yöntemi	33
3.2. Araştırmanın çalışma grubu.....	33
3.3. Veri toplama süreci.....	33
3.3.1. Ruhsal zekâ özellikleri ölçeği	34
3.3.2. Aydınlik üçlü ölçeği	34
3.4. Verilerin analizi	35
BÖLÜM IV.....	36
BULGULAR.....	36
4.1. Ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına ilişkin bulgular	36
4.2. Ruhsal zekânın aydınlık üçlü tarafından yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular ...	37

4.3. Cinsiyet değişkenine göre ruhsal zekânın farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular	40
BÖLÜM V	42
SONUÇ, TARTIşMA VE ÖNERİLER	42
5.1. Sonuç ve tartişma	42
5.1.1. Ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasındaki ilişkiye yönelik bulguların tartişılması	42
5.1.2. Ruhsal zekânın aydınlık üçlü tarafından yordanıp yordanmadığına ilişkin bulguların tartişılması	44
5.1.3. Cinsiyet değişkenine göre ruhsal zekânın farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulguların tartişılması	46
5.2. Öneriler	47
5.2.1. Araştırmanın sonuçlarına dayalı öneriler	47
5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler	48
KAYNAKLAR	50
EKLER	65

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ruhsal Zekâ ile Aydınlik Üçlü Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular	36
Tablo 2. Betimsel İstatistiğe ve Regresyon Analizi Sayıltılarına İlişkin Bulgular	38
Tablo 3. Regresyon Analizi Sonuçları.....	39
Tablo 4. Ruhsal Zekânın Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular ..	41

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yaşamın anlamını arama sürecinde kişilik ve maneviyatın yanı sıra varoluşsal ve manevi zekâ arasındaki ilişkiyi gösteren teorik model..... 16

SİMGELER VE KISALTMALAR

IQ: Intelligence Quotient (Bilişsel Zekâ) (Entelektüel zekâ) (Rasyonel Zekâ) (Analitik Zekâ) (Lineer Zekâ)

EQ: Emotional Quotient (Duygusal Zekâ)

SQ: Spiritual Quotient (Ruhsal Zekâ)

SI: Spiritual Intelligence (Ruhsal Zekâ)

BÖLÜM I

GİRİŞ

1. Problem durumu

İnsanın bireysel olarak psiko-sosyal işleyişinde ve toplum ile etkileşiminde hem ruhsal hem manevi yönü davranışlarını şekillendirebilir. Söylemez (2016); akıl, ruh, vücut ve kalp olmak üzere dört boyutu bulunan insanın biyopsikososyal varlık olması haricinde spiritüel bir yanının olduğunu belirtmektedir. Bunu destekleyen Karakaş ve Habergetiren (2020) alan yazınında insanın *biyo-psiko-sosyo-spiritüel* yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. Özetle alan yazınında yer alan bulgular sonucuna göre insanın sadece biyopsikososyal değil spiritüel bir yanının da olduğu söylenebilir.

İnsanların kendisinde, çevresinde ve yaşamında anlam bulma ihtiyacı duyması nedeniyle karşılaştığı sorunlara dini inanç, zekâ, kişilik gibi çeşitli yapılarını kullanarak çözümler bulmaya çalıştığı söylenebilir. Benzer şekilde Çalışkan (2020), Düzgüner (2021), Özarslan (2023) da yaşamda anlam kazanmak için dini, maneviyat/spiritüel inançlar kullandığını belirtmektedir. İnsanın anlam çabası, manevi bir güce sığınması ile sonuçlanarak spiritüel deneyimi fitri bir ihtiyaç haline getirmektedir (Özarslan, 2023). Maneviyat ise kişi veya gelenek fark etmeksizin tüm bireylerin akıl ve kalplerinde bulunmaktadır (Söylemez, 2016). İnsanın anlam çabası bireysel olarak incelendiğinde ruh ve beden arasında etkileşime sebep olmuş ve insanın aşkın bir varlıkla ilişkisi sürekli tekrarlanmıştır (Düzgüner, 2021). Toplumsal açıdan ise dini ve manevi değerler toplumda her zaman az ya da çok bulunmuştur (Çalışkan, 2020; Kardaş, 2017). Özetle anlam ihtiyacından dolayı insanın ya da toplumun her zaman farklı düzeyde de olsa ruhsal (manevi)/ spiritüel bir yönü olduğu ifade edilebilir.

Değişen toplum yapısı ve zamandan dolayı insanın içinde olan ruhsal (manevi)/ spiritüel yönün farklı alanlara yöneldiği söylenebilir. Söylemez'e göre (2016) teknolojinin gelişimi, fiziki materyallerin ön plana çıkması sonucunda din ile ilişkili olan maneviyat geri plana atılmıştır. Din alanında kullanımı olan maneviyatın psikoloji alanı açısından da önemi vardır. Çünkü insanın anlam boyutu ve manevi yönü bulunmaktadır. Maneviyatın dini bir

yapısı haricinde anlam ve değer yapısı da bulunmaktadır. Aynı şekilde Söylemez (2016) maneviyatın öneminin anlaşılmadığı yerde analitik (IQ) ve duygusal (EQ) zekânın ön plana çıktığını ruhsal zekânın (SQ) ise geri plana atıldığını ifade etmiştir. Yağcı ve Sezgin (2021) maneviyatın, kültürel ve ruhsal sorunların çözümü için kullanılan ruhsal zekâ ile bağlantılı bir kavram olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak insanın içinde ruhsal/ manevi yön bulunmakla birlikte zaman içinde çeşitli nedenlerle geri plana atılmış, farklı zekâlar ön plana çıkmıştır.

İnsanın ruhsal yönüne de vurgu yapan önemi ve insan yaşamındaki değeri yeteri kadar anlaşılmayan ruhsal zekânın alan yazınında var olan bir kavram olduğu ifade edilebilir. Robert Ornstein tarafından yazılan “Yeni Bir Psikoloji” isimli kitapta tamamen maddeci bir yapının içinde doğan ve maddenin keşfini yapan 20. yüzyıl insanının artık maddenin sonuna gelerek ruh yapısına ulaştığı ifade edilmektedir. Bu nedenle 21. yüzyılda ruh üzerine araştırmalar yoğunlaşarak çeşitli keşiflerin yapılacağı belirtilmektedir (Bozdağ, 2011). İnsanın ruhsal yönünü keşfetmesinden sonra ruhsal zekâ kavramının da ön plana çıkmaya başladığı ifade edilebilir. Günümüz 21. yüzyılında insan kavramı kadar eski olan ve insanın kâinat ile bağlantı kurmasını ve içinde yer aldığı kâinatta farkındalık kazanmasını sağlayan ruhsal (manevi) zekâ ile ilgili tartışmalar yeterli düzeyde olmamaktadır (Yağcı ve Sezgin, 2021). Özetle günümüzde ruh ile ilgili çeşitli çalışmalar yapan insanın, ruhsal zekâ kavramına yeteri kadar önem vermediği söylenebilir.

İnsanın zekâ gibi karmaşık olan bir diğer yanının kişiliği olduğu ifade edilebilir. Fıtri bir özellik olan kişilik, mizaç ile karakterin birleşimi sonucunda meydana gelmektedir (Özarslan, 2023). İnsanın eşsiz, karmaşık, kendine özgü bir kişilik yapısı bulunmaktadır (Biçer, 2011; Özarslan, 2023). Kişilik ve karakter ile ilgili olarak Freud, Hipokrat, Jung, Galen ve Kretschmer gibi çeşitli bilim insanları çalışmalar yapmıştır. Psikoanalitik kuramın kurucusu Freud, kuramında din ve ahlakı yok saymaktadır ve bunlardan nevrotik bir durum olarak bahsetmektedir. Hegel ve Marx ateizm için bir zemin oluşturmuşlardır. Bunun sonucunda farklı bakış açıları gelişmeyip maddeci bakış açısı geliştiği için birçok problem çözümsüz kalmıştır (Katipoğlu, 2012). Sonuç olarak her bireyin farklı bir kişiliği olmakla birlikte kişiliğe sadece maddeci bakış açısıyla bakılmasının sonucu olarak sorunların çözümü için yeterli olmadığı, ruhsal problemleri beraberinde getirmesi sonucunda ruhsal zekânın kullanım öneminin arttığı söylenebilir.

Kişilik, iki insanı birbirinden ayıran, eşsiz olmasını sağlayan özellikler bütünü olarak ifade edilebilir. İnsanlar, iyilik ve kötülükle ilgili farklı seçimler yaparak farklı kişilikleri

meydana getirmektedir. Kişiliğin karanlık, negatif tarafını karanlık üçlü odaklanmaktadır; buna karşın kişiliğin pozitif, olumlu bir yönü de bulunmaktadır (Aslan Akın ve Kartopu, 2021). Kişiliğin olumlu yönlerine aydınlık üçlü tarafından odaklanılmaktadır (Tekeş ve Bıçaksız, 2021). Aydınlık üçlü; Kantçılık, insancılık, insanlığa inanç alt boyutlarından oluşmaktadır. Kantçılık, davranışa önem atfetmemekle birlikte davranışın kendisini önemli görmektedir. İnsancılık (hümanizm), insanın eşsizliğine değer vermek olarak tanımlanmaktadır. İnsanlığa inanç, bireylerin iyi olduğuna dair inancı belirtmektedir (Kaufman, Yaden, Hyde ve Tsukayama, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021). Kişilik özellikleri ise insanların ruhsal (manevi) zekâlarında önemli bir etken (Amrai, Farahani, Ebrahimi ve Bagherian, 2011; Bekiş, 2006; Yılmaz, 2016) olmaktadır. Ruhsal zekâ ve kişilik ilişkisini inceleyen (Amrai ve diğerleri, 2011; Hamid ve Zemestani, 2013; Mahasneh, Shammout, Alkhazaleh, Al-Alwan ve Abu-Eita, 2015; Mróz, Kaleta ve Skrzypińska, 2023; Seifi ve diğerleri, 2018; Sood, Bakshi ve Gupta 2012) çalışmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda insanın aydınlık ve karanlık kişiliklerinin bulunduğu ve kişiliğin ruhsal zekâyı etkilediği söylenebilir. Alan yazınında ruhsal zekâ ve aydınlık üçlünün incelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Alan yazında ruhsal zekâ ve aydınlık üçlünün incelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasındaki ilişki incelenmiştir.

Kişiliğin, insan yaşamındaki birçok etkenin birleşimi sonucunda oluştuğu söylenebilir. Altıntaş (2023) kişiliğin bireyin davranışları konusunda etkili olan ve ruhsal özellikler, eğilimler ve ilgiler başta olmak üzere çok çeşitli unsurları içerdiğini belirtmektedir. Emmons (2000a) ruhsal zekânın ifade edilmesinde kişilik açısından bireysel farklılıkların olduğunu belirtmektedir. Bunun sonucuna göre farklı kişilik özellikleri bulunan bireylerin ruhsal zekâları üzerinde farklı düzeyde ve şekilde yordayıcılığı bulunduğu söylenebilir. Kişiliğin ruhsal zekâyı yordadığını gösteren bulgular alan yazınında mevcuttur (Amrai ve diğerleri, 2011; Hamid ve Zemestani, 2013; Mahasneh ve diğerleri, 2015; Seifi ve diğerleri, 2018). Ancak davranış sadece davranış olarak değerli gören Kantçılık, insanın biricik olduğunu vurgulayan insancılık ve özünde iyi olduğuna dair inancı barındırmayı belirten insanlığa inanç alt boyutları (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) bulunan aydınlık üçlünün ruhsal zekâyı yordama gücü ile ilgili alan yazınında bir çalışma bulunmaması nedeniyle aydınlık üçlünün ruhsal zekâyı yordama gücü incelenmiştir.

Değişen yaşam koşullarının kadın erkek açısından daha farklı ihtiyaçları zorunlu hale getirdiği söylenebilir. İnsanların daha fazla empatiye, okul ve iş yaşamını düzenleyebilmek

için öz düzenleme becerisine, yaşamlarında başarı kazanmak ve iyi bir şekilde yönetebilmek için liderlik becerilerine, hayatta bir anlam ve farkındalık kazanmaya ihtiyacının olduğu ifade edilebilir. Ruhsal zekâ; insana öz düzenleme becerileri (Aydın, 2018), empati (Yılmaz ve Bayrak Ayaş, 2021), liderlik (Zohar, 2005) gibi çeşitli alanlarda fayda sağlamaktadır. Ayrıca ruhsal zekânın, insanların yaşam kalitesini (Emmons, 2000b; Hamid ve Zemestani, 2013), esnekliğini (Bekiş, 2006; Çat, 2014; Seifi, Ramyani, Faramarzi ve Sum, 2018), yaşam doyumunu (Söylemez, 2016), farkındalıklarını (Amram, 2007; Bowell, 2004; Durmuş, Gerçek, Çiftçi ve Taşçı, 2018; Karadeniz ve Aydın, 2016; King, 2008; Korkmaz, 2022; Mayer, 2000; Uslu Üstten, 2008; Vaughan 2002; Wigglesworth, 2006, 2011, 2015; Zohar ve Marshall, 2004) etkilediğine dair bulgular mevcuttur. Bu nedenle ruhsal zekânın kadın ve erkek açısından önemli olduğu düşünülebilir. Alan yazınında ruhsal zekânın cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığıyla ilgili olarak farklı bulgular bulunmaktadır. Puan ortalamalarının erkeklerde (Aydıntan, 2009 (amaç ve değerler alt boyutu); Jafari ve Esmaili, 2015; Nazam, 2014; Singh ve Sinha, 2013) ya da puan ortalamalarının kadınlarda (Demir, 2020; Seifi ve diğerleri, 2018; Severino-González ve diğerleri, 2022; Uslu Üstten, 2008; Thakur ve diğerleri, 2022; Köse ve Yiğit Seyfi 2016, Yağcı ve Sezgin, 2021 (uyum ve insani değerler alt boyutu); Yiğit Seyfi, 2016 (bilinçli durum genişlemesi boyutu); Yıldız, 2021) yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Ruhsal zekânın cinsiyete göre anlamlı bir farklılığının bulunmadığına (Aydın, 2018; Çat, 2014; Durmuş ve diğerleri, 2018; Korkmaz, 2022; Kotnala, 2014; Söylemez, 2016; Turan, Koç, Ulucan ve Yüce, 2020; Yılmaz, 2016) yönelik bulgular da mevcuttur. Sonuç olarak bu çerçevede alan yazınında farklı bulgular olması nedeniyle ruhsal zekânın cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi de amaçlanmıştır.

2. Araştırmanın amacı ve önemi

Ruhsal zekânın bireyin hayatında anlam bulmasını, farkındalık kazanmasını, yaratıcı bir hale gelmesini sağlayan zekâ türlerinden biri olduğu düşünülebilir. Alan yazınında ruhsal zekâ ile ilgili az sayıda çalışma olduğu belirtilebilir. Ruhsal zekâ; din, spiritüel, maneviyat gibi yakın kavramlarla aynı görüldüğü hatta karıştırıldığı ifade edilebilir. Ruhsal zekâ ile ilgili yapılacak çalışmalardaki karışıklığın önlenmesi açısından önemli olduğu düşünülebilir.

Araştırmada ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Zekâ ve kişiliğin etkileşim halinde bulunan iki yapı olduğu ifade edilebilir. Aydınlık üçlü kavramı insanların olumlu kişilik özelliklerine odaklanan Kantçılık, insancılık ve insanlığa inanç olmak üzere üç alt boyutu bulunan alan yazınında oldukça yeni ve sınırlı düzeyde çalışması olan bir kavram olduğu söylenebilir. Alan yazınında ruhsal zekâ ve kişilik ile ilgili (Amrai ve diğerleri, 2011; Hamid ve Zemestani, 2013; Mahasneh ve diğerleri, 2015; Mróz ve diğerleri, 2023; Seifi ve diğerleri, 2018; Sood ve diğerleri, 2012) çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasındaki ilişkinin birlikte çalışıldığı bir çalışma bulunmaması nedeniyle aralarındaki ilişkinin incelenmesinin önemli olduğu söylenebilir. Alan yazınına ve karmaşık bir yapısı bulunan zekâ ve kişilik alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Herkesin kendine özgü bir kişilik yapısı olması nedeniyle ruhsal zekânın farklı alanlardaki ifadelerinin değişkenlik gösterdiği söylenebilir. Kişilik özelliklerinin ruhsal zekâda önemli (Amrai ve diğerleri, 2011; Bekiş, 2006; Yılmaz, 2016) olduğu bilinmektedir. Alan yazınında kişiliğin ruhsal zekâyı yordayıcılığı ile ilgili bulgular bulunmakla birlikte kişiliğin pozitif tarafına odaklanan Kantçılık, insancılık, insanlığa inanç olmak üzere üç alt boyuttan oluşan aydınlık üçlünün ruhsal zekâyı yordama gücü ile ilgili bir araştırma bulunmadığı için araştırılmasının önemli olduğu düşünülebilir. Kişilik ve zekâ alanlarında çalışan uzmanlar ve psikoeğitim grupları açısından bu araştırmanın önemli olduğu ifade edilebilir.

Araştırmada ruhsal zekânın cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Alan yazınında ruhsal zekânın cinsiyete göre farklılaşması ile ilgili tutarsızlık bulunan çeşitli bulguların var olduğu söylenebilir. Farklı bulguların olması nedeniyle araştırmanın alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülebilir. Ayrıca değişen yaşam koşullarına her iki cinsiyetin de uyum sağlamasının önemli olduğu ve ruhsal zekânın da bunu kolaylaştırabileceği söylenebilir.

3. Problem cümlesi

Ruhsal zekâ faktörleri ve aydınlık üçlü alt boyutları arasında ilişki var mıdır?

4. Alt problemler

1. Aydınlik üçlünün alt boyutları (kantçılık, insancılık, insanlığa inanç) ruhsal zekânın faktörlerini (hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği, metafizik farkındalık, yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme, farkındalık, kişisel anlam üretimi) yordamakta mıdır?
2. Ruhsal zekâ cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

5. Varsayımlar

1. Çalışmaya katılan katılımcıların ölçekleri samimi, içten ve doğru bir şekilde cevapladıkları varsayılmıştır.

6. Sınırlılıklar

1. Araştırmada veri toplamak üzere kullanılan Aydınlik Üçlü Ölçeği, Ruhsal Zekâ Özellikleri Ölçeği'nin ölçmüş olduğu özelliklerle sınırlıdır.

7. Tanımlar

Zekâ: İnsanın bilgileri öğrenmesi, öğrenmiş olduğu bilgileri hem aynı şekilde hem de farklı durumlar karşısında kullanabilmesi, yeni çözümler üretebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Gürel ve Tat, 2010).

Ruhsal Zekâ: İnsanda var olan manevi ve ruhsal yapıyı tanımlayan zekâ türüdür (Karadeniz ve Aydın, 2016).

Kişilik: Bireyi diğerlerinden ayıran, onun biricik olmasını sağlayan bütün duygu, inanç, düşünce ve davranışlarının tamamı olarak tanımlanmaktadır (Katipoğlu, 2012).

Aydınlik Üçlü: İnsanların olumlu kişilik özelliklerine odaklanan kişilik yapısı olarak tanımlanmaktadır (Tekeş ve Bıçaksız, 2021).

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1. Zekâ

Zekâ, insanda var olan yeteneğin açığa çıkmış hali olarak tanımlanabilir. Günümüzde de yazar ve filozoflar dâhil birçok kişinin üzerinde çalıştığı bir konu olan zekâyâ yönelik ilk tartışmalar antik felsefede başlamıştır (Mahasneh ve diğerleri, 2015; Yılmaz, 2016). Yakut (2022) zekânın içeriğinde var olan tüm parçalarını kapsadığını ve yaşanan duruma göre kullanılan zekâ türü ve türevlerinin farklılaştığını ifade etmiştir. Sonuç olarak zekanın eski dönemlerden beri tartışıldığı ve sorunlar karşısında farklı zekâ alanlarının kullanıldığı söylenebilir.

Zekâ çeşitli alanları bulunduğu için zekâ kavramının tanımlanmasının zor olduğu düşünülebilir. Hipokrates, MÖ 4.yy.da zekâ ve düşüncenin bulunduğu yer olarak beyni ifade etmiştir (Uslu Üstten, 2008). Aristoteles'e göre kalp; Alcmaeon ve Herophilus'e göre beyin, zekânın merkezini oluşturmaktadır (Gürel ve Tat, 2010). Zekâ, Latince intellectus kavramından türemiştir (Gürel ve Tat, 2010). Cicero, intelligentia terimini bilişsel yeteneklerin ifade edilmesi için kullanmıştır (Kafadar, 2004; aktaran Yıldırım, 2015). Zekâ kavramı Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş olup parıltı, insan parıltısı, çabuk anlama ve zihin keskinliği gibi çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır (Çat, 2014). Sonuç olarak zekânın ne olduğuna dair bir kesinliğin bulunmadığı kalp ve beyin gibi yapıların zekayı tanımlamak için kullanıldığı ifade edilebilir.

Zekânın karmaşık yapıları bir arada bulundurması nedeniyle alan yazınında tanımsal bir uzlaşımın olmadığı söylenebilir. Zekâ, bilişsel olarak karmaşık şeyleri analiz etmeye yarayan bir yetenek veya soyut düzeydeki mantıksallığı inceleme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Söylemez, 2016). Özgüven'e göre (1994) zekâ; psikolojide sorunları çözme, teknolojide verileri işleyebilme, biyolojide çevreye adapte olma, eğitimde ise bilgiyi yapılandırma konusundaki yetenekler olarak açıklanmaktadır (aktaran Yakut, 2022). Binet'e göre dünyayı anlayabilme, bilgilerin belleğe aktarımı ve bunlar ile ilgili düşünme sürecini belirtmektedir. Piaget'e göre zekâ, durum ve çevreye uyum sağlayabilme becerisi

olarak tanımlanmaktadır (Gürel ve Tat, 2010). Ayrıca Gürel ve Tat'a göre (2010) zekâ dünyayı algılayıp düşünme ve bunun sonucunda bir davranış meydana getirme, var olan davranış değişikliği sonucunda yeni duruma ya da çevreye uyum sağlama, sorunlara çözüm bulma becerileri olarak tanımlamaktadır. Wechsler; zekâyı bilinçli hareket etme, aklını kullanma, bireyin çevre ile etkili bir ilişki içinde bulunması olarak tanımlamaktadır (Acar 2001; Gürel ve Tat, 2010). Ayrıca bilişsel zekânın dışında toplumsal, duygusal, kişisel zekâ gibi bilişsel zekâyı içermeyen zekâlar da bulunmaktadır (Acar, 2001). Özet olarak zekânın; algılama, adapte olma, karışık şeyleri çözümleyebilme gibi yetenekleri bulunurken aynı zamanda duygusal ya da sosyal zekâ gibi farklı zekâ alanları da olduğu ifade edilebilir.

İnsanların hayatında sadece zekâ bulunmayıp aklın da hayatlarının bir parçası olduğu söylenebilir. Yeniterzi (2014) akıl ve zekânın birbirinin yerine kullanılabilen ve karıştırılabilen kavramlar olduğunu belirtmektedir. Zekânın bireyde var olan potansiyeli; aklın ise bu potansiyelin pratiğe dökebilme hali olduğunu belirtmiştir. Zekâyı bir otomobilin motoruna; akli ise otomobilin direksiyonuna benzetmektedir. Motor her ne kadar iyi olursa olsun direksiyon hâkimiyeti olmadan iyi bir şekilde araba kullanılamayacağını ifade etmektedir. Akıl ve zekâ arasındaki farkı ifade eden bir diğer durum ise insan başka birinden akıl alabilmesini ama başka birinin zekâsını alamamasını belirtmektedir. Söylemez (2016) zekânın ilerleyen yaşla azaldığını fakat aklın sürekli gelişme gösterdiğini söylemiştir. Sonuç olarak insan her ne kadar zeki olursa olsun akli sayesinde hayatına bir yön verdiği düşünülebilir.

Zekânın karmaşık yapısından dolayı tek bir şeyden etkilenmeyip tek bir şeyi de etkisi altına alan bir kavram olmadığı ifade edilebilir. Zekâda zihinsel yapıyı içermeyen ruh halleri veya kişisel faktörlerde etkili olmaktadır (Mahasneh ve diğerleri, 2015; Yakut, 2022). John Locke zekâ üzerinde çevrenin, Jean Jacques Rousseau ise kalıtımın etkili olduğunu iddia etmektedir. Bilim insanları kalıtımın etkisini kanıtlamak için ikiz çalışmaları; kişilik, tutum gibi çevrenin de etkisi bulunan yapıları ispatlamak için evlatlık çocuklarla çalışmalar yapmıştır (Gürel ve Tat, 2010). Sonuç olarak zekânın insan hayatı için önemli olduğu ve çevresinde ya da yapısında bulunan özellikler gibi çeşitli faktörlerin de incelenmesi sonucunda zekânın kullanımını etkilediği söylenebilir.

1.1. Zekâ çeşitleri

İnsan zekâsının tek bir tür ile açıklanamayacak kadar özel olduğu söylenebilir. Gardner'ın 1983 yılında yayınlamış olduğu "Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences" (Zihnin Çerçeveleri: Çoklu Zekâ Kuramı) kitabı, insan zekâsının tek bir türü olmadığından, farklı zekâ türlerinin var olduğunda ve zamanla bunların geliştirilebileceğinden bahsetmektedir. Çoklu zekâ kuramı temel olarak sözel/dilbilimsel zekâ, mantıksal/matematiksel zekâ, müziksel zekâ, uzaysal/görsel zekâ, bedensel duyuşsal zekâ, bireylerarası zekâ ve bireysel zekâ olmak üzere 7 zekâdan oluşmaktadır (Altan, 1999). Daha sonra Gardner varoluşçu zekâ (Altan, 2011; Karadeniz ve Aydın, 2016) ve doğacı zekâ ve olmak üzere iki aday zekâ daha eklemiştir (Altan, 2011). Gardner ahlaki zekânın da bir zekâ türü kategorisine girebileceğini belirtmektedir (Karadeniz ve Aydın, 2016). Varoluşçu zekâ, bilimsel kanıt olmaması (Çat, 2014; Gürel ve Tat, 2010) ve zekâ kriterlerini tam olarak karşılamaması sebebiyle yarım bir zekâ türü olarak tanımlanmıştır (Çat, 2014). Benzer olarak Wigglesworth ise tek bir zekâ çeşidini savunmayıp birden fazla zekâyı vurgulamaktadır. Fiziksel zekâ, entelektüel/ bilişsel zekâ, duygusal zekâ ve manevi zekâ olmak üzere dört çeşit zekâdan bahsetmektedir (Wigglesworth, 2006, 2011, 2014). İlk olarak ruhsal zekâ, ahlaki zekâ olarak ifade edilmiş fakat daha sonra ruhsal zekâ şeklinde değiştirilmiştir (Grasmane ve Pipere, 2020). Özet olarak zekânın sadece birkaç alanı bulunmamakta, yaşamda kullanılan ruhsal, sosyal, bilişsel, duygusal gibi çeşitli becerilere göre farklı zekâ alanlarının da bulunduğu söylenebilir.

IQ, insanın bilişsel sorunlarının çözümünde kullandığı yeteneklerin tamamı olarak ifade edilebilir. Alfred Binet ve Theodore Simon tarafından 1905 yılında geliştirilen modern zekâ testleri ile yeni bir devir ortaya çıkmıştır. IQ; analitik, rasyonel, entelektüel ya da lineer zekâ olarak (Söylemez, 2016; Söylemez ve Koç, 2019) ifade edilmekte olup geçmişte başarının en önemli kaynağı şimdi ise minimum ölçütü olarak görülmektedir (Söylemez ve Koç, 2019). Psikometrik olarak incelendiğinde zekâ kavramı bireyin testlerde yapmış olduğu, aynı yaş ve benzer özellikleri olan grup içerisinde bulunduğu başarının kıyaslanması sonucu oluşan puan IQ veya bilişsel zekâ olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2015). Bilişsel zekâ; okuma, analiz etme, yazma, akıl mantık yürütme gibi entelektüel yetenekleri içermektedir (Mishra ve Vashist, 2014). Özetle bilişsel zekânın insan hayatında karşılaşılan mantıksal sorunların çözümünde kullanılan bir zekâ olduğu ve duygusal ya da ruhsal sorunların çözümü için yetersiz olduğu düşünülebilir.

EQ, duyguları anlama ve kullanma becerisinin artması olarak ifade edilebilir. Duygusal zekâ, Thorndike tarafından 1920’de ortaya atılan sosyal zekâ kavramına dayanmaktadır (Acar, 2001; Ahmed, Arshad, Mahmood ve Akhtar, 2016; Uslu Üstten, 2008). Çoklu zekânın kişiler arası zekâ ve içsel zekânın kaynaşmış hali olduğu ifade edilmektedir (Altan, 2011). Alan yazınına kazandıran Mayer ve Salovey, 1990 yılında duygusal zekâyı (EQ) sosyal zekânın bir türü, insanın kendisinin ve diğerlerinin duygularını anlama, ayırt etme becerisi ve bunun sonucunda düşünce ve davranışlarında kendisine bir yol gösterici olarak tanımlamaktadır (Ahmed ve diğerleri, 2016; Anwar, Gani ve Rahman, 2020; Kişi, 2020). Goleman tarafından yazılan “Duygusal Zekâ” kitabıyla kavram popüler hale gelmiştir (Ahmed ve diğerleri, 2016; Altan, 2011; Bekiş, 2006). Duygusal zekâ, rasyonel zekânın karşısında yer almamaktadır. Günlük hayatta bunlar etkileşim içinde yer alıp birbirini desteklemektedir (Acar, 2001; Uslu Üstten, 2008). Sonuç olarak duygulara önem veren duygusal zekâ ve rasyonel zekânın birbiriyle etkileşim halinde bulunduğu ancak insan yaşamında sadece mantıksal ya da duygusal sorunlar bulunmadığı için farklı zekâlara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

SQ, kâinat ve insan arasındaki iletişimi kolaylaştıran, hayata mutluluk, esneklik ve anlam katan zekâ olarak tanımlanabilir. SQ, rasyonel ve duygusal zekâyı birbirine bağlayan (Singh ve Sinha, 2013) ve diğer tüm zekâları kapsayan zekâ türü olarak tanımlanmaktadır (Ronel ve Gan, 2008; Zohar ve Marshall, 2004). Ruhsal zekâ: Yaratıcı, sınır koyan ve bu sınırları yıkan bir zekâ olarak tanımlanmaktadır (Srivastava ve Misra, 2012). Ruhsal zekâ; olaylarda ayırım yapabilmeyi, kuralları esnetebilmeyi ve sınırları keşfetmeyi, ahlaki bilinç kazandırmayı, sorunlara çözümler oluşturmayı, huzurlu olabilmeyi ve aklın çözemediği aklın ötesinde meydana gelen vakaları anlamlandırabilmeyi sağlamaktadır (Bekiş, 2006; Çat, 2014). Yüksek SQ için bilişsel ve duygusal olarak gelişmiş olmak gerekmektedir (Wigglesworth, 2006). Ayrıca yüksek SQ sadece duruma uygun bir tepki vermeyi değil aynı zamanda durumun nedeni ve çözümü ile ilgili analizde de bulunmayı da kolaylaştırmaktadır (Singh ve Sinha, 2013). Özetle SQ, insanın tüm zekâlarının üstünde olan ve diğer zekâların kullanımını etkileyen zekâ olduğu söylenebilir.

SQ, EQ gibi farklı zekâlar olması sonucunda bunların çalışma alanlarının farklı olduğu söylenebilir. 3Q beyni ($IQ+EQ+SQ=3Q$) yani bilişsel, duygusal ve ruhsal zekânın toplamının sonucu olmaktadır (Griffiths, 2020). Ayrıca IQ’nun seri modu, EQ’nun paralel modu, SQ’nun senkronize modu olmak üzere farklı Q’ların farklı işlem modları bulunmaktadır (Singh ve Sinha, 2013; Zohar ve Marshall, 2004). Bilişsel zekâ düşünmede,

duygusal zekâ ilişki kurmada faydalı olmakta, ruhsal zekâ ise hızlı bir şekilde değişen zaman içerisindeyken bu ikisini birleştirmektedir. Ruhsal zekâ, evrenin kaynağı ile iletişim kurmayı ve sürdürmeyi, hayatta anlam bulmak için gereken yetenekleri ve davranışları içermektedir (Mishra ve Vashist, 2014). Söylemez (2016) IQ'nun, durumları algıladığı; EQ'nun hissettiği ve SQ'nun onu isteme sebebini sorguladığını belirtmektedir. Benzer bir şekilde Bowell (2004) IQ neyi, EQ nasıl, SQ ise nedeni anlamaya çalışmayı incelemektedir. Bozdağ (2011) ise bir soruna çözüm ararken IQ'nun nesnel bir şekilde aklımızı kullandığını, EQ'nun duyguları eklediğini, SQ'nun da Yaradan'ın hikmetini dikkate aldığını söylemektedir. Sonuç olarak sorun veya bir durum karşısında bireyler bütün zekâlarını etkileşim halinde kullanarak, sorunu analiz edip çözüm sağlayarak hayatlarını daha anlamlı bir şekilde geçirebileceği söylenebilir.

Zekâ alanlarının fazla olması sonucunda birbirlerini etkilediği veya birbirlerinden etkilendiği ifade edilebilir. Ruhsal zekâ ile duygusal zekâ arasında ilişki (Anwar ve diğerleri, 2020; Arbabisarjou, Raghib, Moayed ve Rezazadeh, 2013; Cisheng, Shah, Jamala, Aqeel, Ahmed ve Gul, 2017; Demir, 2023; King, 2008; Kişi, 2020; Vaughan, 2002; Yıldız, 2021; Yılmaz, 2016) bulunmaktadır. Bunun aksine King (2008) IQ, EQ ve SQ arasında bir ilişki bulamamıştır fakat Zohar ve Marshall (2004) rasyonel, duygusal ve ruhsal zekânın ilişkili olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak ruhsal zekânın birçok zekâ ile bağlantısı olan hayata, anlam kazandıran, hayatı daha iyi hale getiren, kâinatı anlamlandırabilmeyi sağlayan, hayal gücünü geliştiren, esneklik kazandıran, tüm zekâların kullanımını etkileyen bir zekâ türü olduğu söylenebilir.

1.2. Maneviyat, din ve ruhsallık kavramı

İnsanın ruhsal bir parçası bulunması sebebiyle medeniyetler boyunca çeşitli sorular sorduğu ifade edilebilir. Zohar ve Marshall'a göre (2004) insanların ruhsal canlılar olması nedeniyle *temel* ve *nihai* soruları sormaları için güdülenmişlerdir. Bunun sonucunda insanın amaç edinme, davranışlarına ve zamana anlam katma ihtiyacı her zaman ve koşulda var olup ruhsallığının bir parçasına bu şekilde katkıda bulunduğu düşünülebilir.

Ruhsal zekâ; maneviyat, din, ruhsallık gibi çeşitli kavramlar ile benzer olduğu ve bunun sonucunda bu kavramların birbirinin yerine kullanımının bulunduğu söylenebilir. Kişisel bir yapısı bulunan maneviyat bir enerji ya da kendinden daha üstün bir güce inanmayı

içererek (Hema ve Advani, 2015) eski zamanlardan beri insan yaşamında yer almaktadır (Vaughan, 2002). Maneviyat: Bireyin kendisinden daha üstün olanla etkileşim halinde bulunması, anlam bulmak için cevapları arama becerisi (Çalışkan, 2020; Grasmann ve Pipere, 2020), nihai olarak iyilik ve doğruluğa olan inanç (Hema ve Advani, 2015), hayatın amacını bulmakta fayda sağlaması (Şirin ve Dursun, 2021) olarak tanımlanmaktadır. Hema ve Advani (2015) ise maneviyyatın aşılama problemlerinde ısrar ve irade gücü sağladığını, doğru bir amaç uğruna savaştığını, umutsuz durumda umut ve iyimserliği sağladığını belirtmişlerdir. Benzer bir şekilde ruhsal zekânın da içinde maneviyyat gibi anlam ve amacı içerdigi söylenebilir. Sonuç olarak ruhsal zekâda ve maneviyyatta ortak olan anlam ve amaca ulaşma hedefi olduğu için maneviyyat ve ruhsal zekâ arasında karışıklığın var olduğu düşünülebilir.

Maneviyyatın karşılıklı olarak insan ve Allah arasındaki etkileşimi kapsadığı düşünülebilir. Maneviyyat; insanlarda, kültürlerde, insanlara yardım eden, iyileştiren, faydalı olan ve yardım alabileceği en büyük güç, en yüksek olumlu biliş şeklinde olduğu görülmektedir (Tan ve Yıldız, 2022). Spirituality kavramı ise Türkiye'deki alan yazınında spiritualite, tinsellik, maneviyyat ve ruhsallık gibi çeşitli kavramlarla ifade edilmektedir (Düzgüner, 2021). Arapça kökenli olan maneviyyat kavramı, İngilizce'de *spiritual* sözcüğü ile ifade edilmektedir (Çalışkan, 2020). Latince *spirale* kelimesi nefes almak ya da üfleme anlamında kullanılmaktadır (Meichenbaum, 2008; Söylemez, 2016). Benzer şekilde Latince *spiritus*'ta nefes ya da ruh anlamına gelmekte olup *ruh* kelimesi için de kullanılmaktadır (Hema ve Advani, 2015; King, 2008). Özetle ruhun maneviyyattan gelmesi nedeniyle aynı anlamda kullanılarak alan yazınında ayırım oluşumunun zor olmasına neden olduğu söylenebilir.

Alan yazınındaki ayırım yapma ihtiyacı ruh ve maneviyyat haricinde din ve maneviyyat, spiritüellik kavramları arasında da var olduğu söylenebilir. Din ve maneviyyat/spiritüellik karıştırılabilen kavramlar arasında yer almaktadır (Çalışkan, 2020; Demir, 2020; Şirin ve Dursun, 2021). Kavramlar aynı olmayıp benzerlikleri bulunmaktadır (Demir, 2020). Spiritüellik, insanın daha üstün bir varlıkla kurmuş olduğu bağ şeklinde tanımlanmaktadır (Bayram, 2023). Din; belli emir, kural ve yasakları barındırmakta (Çalışkan 2020; Tan ve Yıldız, 2022), inancın getirmiş olduğu yükümlülükler, sosyal kurumları, çeşitli ritüelleri (Meichenbaum, 2008) ve toplumu ve kurumları (Çalışkan 2020; Tan ve Yıldız, 2022) içermektedir. Din kavramı, Frankl'a göre *nihai anlam inancını* belirtmektedir (Meichenbaum, 2008). İnsanın çevreye ve durumlara karşı bir anlam sağlaması (Çalışkan

2020; Utami, Mingtio ve Muhid, 2022; Yakut, 2022) ve pozitif düşünebilmesi konusunda faydalı olan din; Tanrı'nın her şeye gücü yettiğini, her şeyi işittiğini ve yaratmış olduklarını sevdiğini insan kendine sürekli hatırlatmaktadır (Yakut, 2022). Özet olarak dinin insanın aslında her şeye gücünün yetmediğini keşfetmesinde etkiliyken, maneviyatın /spiritüelliğin ise birey ve bireyin üstündeki bir güçle bağının olduğu söylenebilir.

Çağlar boyunca insanoğlu inandığı şeyleri ayrı olarak anlamlandırma ihtiyacı olmadığı için maneviyat, din, dindarlık kavramlarında karışıklıkların var olduğu düşünülebilir. Maneviyat, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar din ve dindarlık ile aynı anlamda kullanılmış olup 21. yüzyılda din ve dindarlık ile maneviyat kavramları ayrı olarak ele alınmıştır (Şirin ve Dursun, 2021). Maneviyatın dinden daha kapsamlı olduğunu kabul edenlerin (Düzgüner, 2021; Tan ve Yıldız, 2022) gerekçesi dinsiz insanın bulunup manevi yönü olmayan insanın bulunmaması, maneviyatın evrensel olduğunun belirtilmesidir. Dinin daha kapsamlı olduğunu savunanların gerekçesi; maneviyatın odak noktasının olumlu deneyimler, dinin ise dindarlığın tecrübe haricindeki boyutları da içerdiği belirtilmektedir. Din kavramının almış olduğu tanıma bağlı olarak din ve maneviyat kavramlarının genişliği belirlenebilmektedir (Düzgüner, 2021). Ancak maneviyatı bulunan herkes kendini dindar olarak görmeyebilir, dindar olan bireyde de maneviyat bulunmayabilir (Çalışkan, 2020; Meichenbaum, 2008; Söylemez, 2016; Şirin ve Dursun, 2021). Sonuç olarak kesin bir ayrımın olmadığı maneviyat ve dinde, bakış açısına göre hangisinin daha kapsamlı olduğunun değişkenlik gösterdiği ifade edilebilir.

İnsanoğlunun hayatında din, ruhsallık ve spiritüellik gibi çeşitli kavramların bulunduğu ifade edilebilir. Din ve ruhsallık, benzer kavramlar olup ayrımı zor olmaktadır (Demir, 2020; Uslu Üstten, 2008). Hristiyanlık ve Yahudilikle birlikte *Ruh* kelimesi Kutsal Ruh'a yönelik bir etki oluştururken; İslam'ın etkisiyle aşkın varlık ifadesi odak noktayı ruha değil onun işlevine ve akla yöneltmektedir. Aşkın varlık kavramı ise her şeye gücü yeten Allah'ı ifade etmektedir (Düzgüner, 2021). Benzer şekilde Uslu Üstten (2008) dinlerin bazılarında din kavramının insan ruhu olarak tanımlandığını belirtmektedir. Ruhsallık ise dini bir hayat biçimi ve iç yaşantıyı kapsamaktadır. Ruhsallık, düşünce ve davranış üzerinde geniş bir etkisi bulunan anlam sistemi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Özarslan (2023) din ve spiritüelliğin de benzer yanları bulunmasına rağmen öznel bir yapı içerdiği için spiritüelliğin dinden ayrıldığını belirtmektedir. Spiritüellik, bireyin tecrübesi ve kişisel gelişimi ile de dinden ayrılmaktadır. Bayram (2023) ise dini faaliyetler, yoga, meditasyon yapma, müzik ve doğa ile etkileşimin sonucu olarak spiritüelliğin ortaya çıktığını ifade

etmektedir. Sonuç olarak maneviyatın, ruhsallığın, spiritüelliğin ya da dinin farklı yapıları olsa da anlam kazanmada ve yaşamın diğer alanlarında insanın vazgeçilmez bir parçası olduğu söylenebilir.

Maneviyatın, dinin ve ruhsal zekânın benzer yönlerinin olması nedeniyle birbirleriyle ilişki içinde olduğu düşünülebilir. Maneviyat ve ruhsal zekâ ise birbiriyle ilişkili olmasına (Fidelis, Moreira ve Vitória, 2024; Mróz ve diğerleri, 2023) rağmen maneviyat kişinin aşkın olan bir varlığa bağlanma duygusunu, hayattaki amaç ve anlamlar ile ilgili inançlarını da içermektedir. Aksine ruhsal zekâ ise insanın hayattaki amacını bulmak için bilişsel yeteneklerini kullanarak varoluşları üzerine düşünebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Fidelis ve diğerleri, 2024). Ruhsal zekâ, din ile bağlantılı olan bireylerde olduğu gibi herhangi bir şekilde din ile bağlantılı olmayan bireylerde de olabilmektedir (Hema ve Advani, 2015; Seyfi Yiğit, 2016; Singh ve Sinha, 2013; Söylemez, 2016; Zohar ve Marshall, 2004). Sonuç olarak ruhsal zekânın yerine din, maneviyat, ruhsallık gibi kavramlar kullanılsa veya karıştırılsa da insanlık kadar eski olan inanma, insanlara yön verme, farkındalık kazanma, hayata anlam katma, amaç kazanma gibi birçok alanda ruhsal zekânın faydalı olduğu düşünülebilir.

1.3. Ruhsal zekâ

Ruhsal zekâ; yetenek, din, maneviyat gibi farklı yapıları içine alan geniş bir anlam sistemi olarak ifade edilebilir. Ruhsal zekâ; *ruh*, *maneviyat* ve *zekâ* kelimelerinden meydana gelmektedir. Maneviyat Arapça'daki *ruh* kelimesinden oluşmaktadır. İslam'a göre Allah'a teslim olmak anlamına gelen *ruhaniyyeyi* temsil etmektedir (Anwar ve diğerleri, 2020). Ruhsal (manevi) zekâ, zekâ ve maneviyatın birleştirilmesiyle oluşmuştur (Emmons, 2000a, 2000b; Hema ve Advani, 2015; Mahasneh ve diğerleri, 2015; Söylemez, 2016; Vaughan, 2002; Zohar ve Marshall, 2004). Ruhsal zekâ *ruhun zekâsı* olarak tanımlanmaktadır (Griffiths, 2020; Hema ve Advani, 2015; Singh ve Sinha, 2013; Söylemez, 2016; Zohar ve Marshall, 2004). Ruhsal zekânın tanımı ile ilgili ilk sorun, ruhsallık veya maneviyat gibi kavramlar ile aynı olduğu düşünülmekte ve dini bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Aydin, 2018; Karadeniz ve Aydın, 2016). Ayrıca ruhsal zekâ, alan yazınında vicdani zekâ (Yılmaz ve Bayrak Ayaş, 2021; Yeniterzi, 2014), manevi zekâ (Söylemez, 2016) gibi farklı biçimlerde adlandırılmaktadır. Mayer (2000), ruhsal zekâ yerine ruhsal bilinç kavramını

kullanmaktadır. Özet olarak ruhsal zekânın farklı şekillerde adlandırılması sonucunda tanımlanmasının zorlaştığı ifade edilebilir.

Ruhsal zekânın tanımlanması konusunda alan yazınında farklı görüşlerin bulunduğu söylenebilir. Gardner'ın kuramındaki genellikle varoluşsal zekâ alanı tarafından ruhsal zekânın karşılanabileceği belirtilmektedir (Amram, 2007; Emmons, 2000a, 2000b; Vaughan, 2002). Ruhsal zekânın kesin bir tanımının olmayabileceği (Mayer, 2000), ruhsal zekânın varoluşsal zekâ içinde yer aldığı (Gardner, 2000) ya da varoluşsal zekâyı içerdiği (King 2008; Vaughan, 2002; Zohar ve Marshall, 2004) belirtilmektedir. Ruhsal zekâ; insanların kendisini ve çevresini daha iyi bir şekilde anlamlandırmasını, günlük ve manevi sorunlarını aşabilmesini sağlayan ve insanın varoluşsal olarak kendisini sorgulamasına yardımcı olan zekânın çeşitlerinden biri olarak tanımlanmaktadır (Durmuş ve diğerleri, 2018; Karadeniz ve Aydın, 2016). Sonuç olarak ruhsal zekâ ile ilgili kesin bir tanım olmamakla birlikte içeriğinde varoluşsal öğeler ya da çeşitli anlam kazanımlarının bulunduğu söylenebilir.

Tanımsal birliği olmayan ruhsal zekânın çeşitli yönlerine vurgu yapıldığı ifade edilebilir. Emmons (2000b) tarafından yaşam kalitesindeki iyileşmeyi, var olan bilgiyi yaşamdaki sorunları çözmek için kullanmayı içeren ruhsal zekâ, hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmak için etkili olan zekâ türü olarak tanımlanmaktadır. Wigglesworth (2006) ise ruhsal zekâyı; hangi koşulda olduğu fark etmeksizin sakin kalarak bilgece ve merhametli bir şekilde davranabilme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Özet olarak farklı tanımlamaların ortak noktası sorunların çözümünde gösterilen beceriler olduğu düşünülebilir.

Ruhsal zekâ tanımlarında odaklanılan bir diğer ortak noktanın anlam, farkındalık, aşkınlık olduğu düşünülebilir. Ruhsal zekâ, varoluşsal problemlerin derinlemesine incelenmesi ve dindarlığın çok boyutunu içeren kendini anlama becerisi olarak tanımlanmaktadır (Vaughan, 2002). Benzer şekilde ruhsal zekâ bireyin kendi varlığının aşkın yönünü keşfettiren, benliğini anlamayı genişleten, ruhsal hallere egemen olmayı artıran zihinsel yetenek olarak tanımlanmaktadır (Nazam, 2014). Günlük yaşamı ve refahı artıran, manevi kaynakları ve nitelikleri uygulayan, somutluk kazandırmak için yapılan beceriler bütünü olarak ifade edilen ruhsal zekâ; içsel benlik, diğer bireyler ile ilişkiler, doğa ile var olan bağlılığı belirten ahlaki ve etik olarak çözümler sağlayabilen nitelikleri ve davranışları içermektedir (Peerzadah, Mufti ve Nazir, 2018). Sonuç olarak tanımların ortak noktasının ruhsal zekânın bireyin sadece kendi içsel yaşantısına değil diğerler bireylerin yaşantısına ve çevreyle olan ilişkisine de faydası olduğu düşünülebilir.

Ruhsal zekâ her ne kadar içinde maneviyat ve zekâyı içerse bile kişilik, çevre gibi etmenler sonucunda bunların çalışmalarında farklılıklar olduğu söylenebilir. Skrzypińska (2021) ruhsal zekâ, maneviyat ve varoluşsal zekâ arasındaki ilişkiyi aşağıdaki gibi önermektedir:

Şekil 1. Yaşamın anlamını arama sürecinde kişilik ve maneviyatın yanı sıra varoluşsal ve manevi zekâ arasındaki ilişkiyi gösteren teorik model

Kaynak: Skrzypińska, K. (2021). Does spiritual intelligence (SI) exist? A theoretical investigation of a tool useful for finding the meaning of life. *Journal of religion and health*, 60(1), 500-516.

Ruhsal zekâ büyük bir parçanın içindeki küçük bir yapı olarak tanımlanabilir. Skrzypińska (2021) insanın doğuştan olan hayatı anlama eğilimini etkileyen içsel motivasyonunu oluşturma sürecinde kişiliğin çok önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Kişilik, hayatın amacını ve anlamını oluşturmaktan sorumlu olan maneviyatı işin içine katmaktadır. Maneviyat, inanç ve değerlerle ya da varoluşsal sorgulama becerisiyle birlikte varoluşsal zekâ kullanılmaya başlanmaktadır. Böylece yaşamın anlamının bulunmasında etkili olmaktadır. Son olarak oluşturulan hedeflerin uygulanmasında ruhsal zekâ kullanılmaktadır. Sonuç olarak ruhsal zekâ, kişilik ve maneviyat tarafından şekillenmekle birlikte yaşamın özünde bulunarak daha anlamlı bir hayat için etkili olduğu düşünülebilir.

1.3.1. Ruhsal zekânın gelişimi

Doğan her canlının büyüüp gelişmesi gibi ruhsal zekâda da gelişim olduğu söylenebilir. Ruhsal zekânın gelişimini Howell (2004) üç döneme ayırmaktadır. Birincisi bebek dünyayı IQ, EQ, SQ ile yani tüm zekâlarıyla anlamlandırdığı *doğumdan ergenliğe* kadar olan dönemi olmaktadır. İkinci dönem, SQ'nun aktifliğinin azaldığı *ergenlik dönemi* olmaktadır. Üçüncü dönem yetişkin olmak için gereken içsel büyümenin de olduğu *ergenlikten yetişkinliğe*

geçiş dönemi olmaktadır. Özetle gelişim hızı değişse bile ruhsal zekânın ömür boyu gelişim gösterdiği belirtilebilir.

Ruhsal bir varlık olan insanın bu durumu çocukken sürekli merak içinde olduğu için daha baskın olduğu düşünülebilir. Çocuk daima niçin diye sorguladığı, kendisinin ve çevresinin davranışlarını anlamlandırmaya çalıştığı, duygulara ve olaylara karşı anlam yüklediği için yüksek ruhsal zekâyâ sahip olabilmektedir (Zohar ve Marshall, 2004). Çocukların hayatta kalması ve refahı için gerekli olan ruhsal zekâ, çocuğun iç yaşantısını belirtmektedir (Painton, 2009). Sonuç olarak ruhsal zekânın asla bitmeyen bir enerji gibi çalıştığı söylenebilir.

1.3.2. Ruhsal zekâ basamakları

Ruhsal zekânın yapısının karışık olması nedeniyle hayatta uygulanabilir olması için basamaklarının bulunmasının gerekli olduğu düşünülebilir. Ruhsal zekâda 7 basamak bulunmaktadır (Bowell, 2004):

1. Farkındalık: Çevreden gelen mesajların sınırlar aracılığıyla beyne aktarılıp bilgede meydana gelen dönüşümsel süreci algılama farkındalık olarak tanımlanmaktadır. Her zaman büyüme ve gelişime açık olan SQ benliği, insana aitlik ve büyük bir yapının parçasında yer aldığı hissi getirmektedir.
2. Anlam: SQ bir anlam arayışını belirtmektedir. Olumlu anlam daha büyük bir resme doğru farkındalığın artması, tepkisel anlam ise büyük resimden kopuş, benliğin kimliğini koruması, hayatta kalma arzusunu ifade etmektedir.
3. Değerlendirme: Değerlendirmenin var olabilmesi için büyük resmin algılanıp o algının birleşmesi gerekmektedir. Değerlendirme yapılabilmesi için hem dışsal hem içsel hareket meydana gelmesi gerekli olmaktadır.
4. Odaklanma: Bireyin benlik yapısının merkezinin büyük resim olmaktadır. Bireyin öz yapısının işgaliyle bu durum meydana gelmektedir. Dengeleme meydana geldikçe sorun ile başa çıkmak kolaylaşmaktadır. Sınır sistemi çevrede bulunan olası durumları değerlendirerek buna bağlı olarak bir davranış oluşturmaktadır.

5. Bakış açısı: Bireyin geniş bir bakış açısı bulunmuyorsa, kendi düşünceleri ile olayda bir karar alıyorsa kendisine baskı uygulamaktadır. Bakış açısı (vizyon) aslında gerçekte ne olduğu görmek için yapılan bir seçimi ifade etmektedir.

6. Geleceği planlama: Eylemin gerçekleşmesinden önce yapılacak olanların planlanmasıdır.

7. Misyon: Bireyin benliğinde daha büyük bir amaca hizmet etmek için öncülük yapmaktadır. Misyon ile birey küçük veya büyük bir amaç ele edebilmektedir (Bowell, 2004).

Özet olarak var olan bu basamaklar sonucunda ruhsal zekânın yaşamdaki uygulama alanlarını kolaylaştırdığı ve genişlemesi konusunda etkili olduğu söylenebilir.

1.3.3. Ruhsal zekâ boyutları

Farklı boyutları içerdiği için soyutluktan çıkarak ruhsal zekânın somutlaşmaya ihtiyacının olduğu belirtilebilir. Bu nedenle Cook, Macaulay ve Coldicott (2004)'e göre ruhsal zekânın 3 boyuta ayrılmaktadır:

1. Kabullenme: Bireyin kendisini eksikliklerine rağmen sevmesi, kişinin söylediği sözlerine ve davranışlarına rağmen onu affetmesi, saygı göstermesi ve sevebilmesi; var olan farklılıkları önemsemesi olarak ifade edilmektedir.

2. Öz benlik: Bireyin kendisini, hayatının ne için olduğunu, güçlü ve zayıf yönlerini bilmesi ve bu yönlerini kabullenebilmesi, kendine güvenmesi kısacası kendisi olması olarak tanımlanmaktadır.

3. Amaç ve değer: Bireyin hayata dair bir amacı, bir görüşü olması, yaşadığı hayattan bir anlam bulabilmesi, davranış ve değerleri arasında bir uyumun bulunması ve korkularının farkında olması, cesur davranması olarak tanımlanmaktadır (aktaran Aydın, 2009).

Özet olarak insanın kendini kabul ederek, kendisi hakkındaki farkındalığını artırarak ve hayatta bir amaç sağlaması ruhsal zekâsını geliştirerek yaşama pozitif katkı meydana getirdiği düşünülebilir.

Ruhsal zekâ her ne kadar tüm yaşamı ele alsada insan özünün vurgulanma ihtiyacının olduğu söylenebilir. Aşağıda yer alan Srivastava ve Misra (2012)'nın SQ modeli boyutları bu vurguyu sağladığı ifade edilebilir.

1. Öz kimlik: Kimlik, insanın kaderini belirleyen kimlik kararları, kendisi hakkındaki görüşü, hayattaki yolu ve düşünceleri etkilemektedir.
2. Öz anlam: Her insan özünde iyi olmaktadır.
3. Kendi kendine cevap verme: Bilinç ve farkındalık ile yeterli bilgiye sahip olunmadığı için manevi olarak farkındalık gerekmektedir. Benlik, ruh olmaktadır ve ruh, bilinçli olduğu için aynı zamanda bilinç de olmaktadır.
4. Öz iletişim: Bireylerin kendilerini nerede, nasıl gördüklerini ve nasıl tanımladıkları, ilişkileri nasıl gördükleri ile ilgili olmaktadır. Manevi olarak bu ilişkilerin nasıl geliştirilebileceği üzerinde durulmaktadır.
5. Öz gerçeklik: Bireyin içinde doğruluğun ne olduğuna dair doğuştan bir farkındalık hali bulunmaktadır. Gerçek değişmemekte ve manevi yasalar çiğnenmemektedir fakat insanın ruhsal zekâ eksikliğinden dolayı bunun çiğnenmesinde olanak bulunmaktadır.
6. Kendi amacını oluşturma: Kişisel amacın gerçekleştirilmesi, hayattaki amacın en derin kesitinin gerçekleşmesini içermektedir.
7. Öz yaratıcılık: Yaratıcılık kişisel ve toplumsal amaç için önemli olmaktadır. Neyi, nerede, ne zaman, neden yaratacağı üzerinde durulmaktadır.

Özet olarak insanın kendi özüne vurgu yapılması sonucunda ruhsal zekâ geliştirilmesi konusunda bireyin daha çok çaba sarf edeceği düşünülebilir.

İnsan yaşamındaki ruhsal zekâ boyutları aracılığıyla yaşamı daha kabul edilebilir olduğu düşünülebilir. Bu nedenle Amram (2007) ruhsal zekânın uygulanabilir 7 boyutu olduğunu belirtmektedir:

1. Bilinç: Gelişmiş farkındalık ve kendini tanıma olarak tanımlanmaktadır.
2. Merhamet: Hayata duyulan güven sevgi ile kutsal olanla uyumlu bir şekilde yaşayabilmek olarak ifade edilmektedir.
3. Anlam: Acı ve zorluklarla yüzleşebilmeyi de içeren bir amaç duygusuyla günlük olayları yaşamak şeklinde tanımlanmaktadır.

4. Aşkınlık: Ayrı halde olan egosal benliğin dışına çıkarak birbirine bağlı halde bulunan bir bütünlüğe ulaşmak olarak ifade edilmektedir.

5. Hakikat: Tüm yaratılışa yönelik kabul, merak ve sevgi halinde yaşam sürmek olarak tanımlanmaktadır.

6. Benliğe barışçıl teslimiyet: Hakikat, Tanrı, mutlak, gerçek doğayı belirtmektedir.

7. İç yönelim: İçsel özgürlüğüm eylemlerle uyumlu olma hali olarak tanımlanmaktadır.

Sonuç olarak insanın bilişsel düzeyinden kendi iç yapısına kadar tüm yapıları kapsaması nedeniyle insanın kendi yapıları arasındaki akışın kolaylaştığı ve yaşam açısından bir farkındalığa etki ettiği söylenebilir.

1.3.4. Ruhsal zekânın bölümleri

Ruhsal zekânın her bir parçasının insan yaşamındaki öneminden dolayı vazgeçilmez olduğu ifade edilebilir. Bozdağ (2011) ise ruhsal zekâyı 7 bölümde incelemektedir:

1. İnanma gücü: Yüce Yaratıcıya sarsılmaz bir şekilde inanarak başaracağının farkında olmaktır.

2. Niyet gücü: İnsan, hayatında çabalarının değil niyetlerinin sonuçlarıyla karşılaşmaktadır. Niyetler çabalardan önce gelmektedir.

3. Duygu gücü: Görüntü, ses vb. yapılar maddenin dili; duygular ise ruhaniyetin dili olmaktadır. Duygularının şiddeti, kişisel dünyanın gücünü ve genişliğini belirlemektedir.

4. Israr gücü: Çeşitli engellerle sınıranan başarının sırrı ısrar etmektedir. Yenilen kişiler ısrar etmeyen bireyler olmaktadır çünkü ısrar edenler mücadeleye devam etmektedir.

5. Kanaat gücü: Kanaat bencilliğin, hırsın düşmanı olarak ifade edilmektedir. Çok çırpınan ve her duruma razı olanın arasındaki başarı farklı ulaştığı sonuçla yetinmesinde saklıdır.

6. Ruhani etkileşim gücü: Evren etkileşim halinde yaratılmıştır. İnsanın fiziki yapısı çevreden, ruhsal yapısı ise ruhaniyetten etkilenmektedir.

7. İlahi irade gücü: Evren rastgele bir şekilde değil Yaradan'ın irade ve hikmeti ile yönetilmektedir. Allah tarafından bireylere kaza, sezgi, içgüdü ya da şans faktörü gibi araçlarla yol gösterilmektedir.

Sonuç olarak insan kendinde var olan güçlerini bulması ve bunları kullanması sonucunda kâinata ve kendi yaşamında olumlu değişiklikleri meydana getirebileceği ve daha huzurlu bir yaşamının olacağı söylenebilir.

1.3.5. Ruhsal zekânın ilkeleri

Ruhsal zekâ sadece yaşamda insanın kendisi için değil diğer insanlara yardım etmesi, önder olması için de gerekli olduğu düşünülebilir. Bu nedenle Zohar (2005)'e göre ruhsal zekânın 12 ilkesi bulunmaktadır (liderlik için):

1. Kişisel farkındalık: Bireyin kendini motive eden, inandığı, değer verdiği şeylerin farkında olmasıdır.
2. Kendiliğindenlik: Anda yaşayabilmek, “an”a karşı duyarlılık gösterebilmek.
3. Vizyon ve değere yoğunlaşabilmek: İlke ve inançlara göre yaşamak, hareket edebilmektir. İlham görebilme yeteneği vizyon olarak ifade edilmektedir.
4. Bütünlük: Ait olma duygusunu yaşamak, daha da büyük kalıpları, bağlantıları keşfedebilmektir.
5. Şefkat: Yoğun empati yapabilmek, birlikte hissetme özelliğinin var olmasıdır.
6. Çeşitliliğin kutlanması: Diğer bireylere onlara rağmene göre değer verme değil, farklılıklarından dolayı değer verebilmektir.
7. Alan bağımsızlığı: Kendi inançlarına sahip olmak, psikolojide yer alan kalabalıklara karşı durabilmek olarak tanımlanmaktadır.
8. Tevazu: Dünyada bireyin edinmiş olduğu gerçek yeri, daha büyük bir oyunun içinde yer almış olma hissi olarak tanımlanmaktadır. Alan bağımsızlığının diğer tarafı tevazu, alçak gönüllük tarafından ifade edilmektedir.
9. Temel olarak neden sorusunu sorabilmeye meyilli olmak: Bir şeyleri anlama ve bunların özüne inme ihtiyacı neden sorusuna cevap bularak karşılanmaktadır.
10. Yeniden çereveleyebilme yeteneği: Bir problemden sonra geriye çekilebilme ve daha geniş bağlantıları görebilme olarak tanımlanmaktadır.

11. Sıkıntıları olumlu bir şekilde kullanabilme: Yapılan hatalardan ders almak ve gelişmeye devam etmek olarak tanımlanmaktadır.

12. Meslek duygusu: Hizmet edebilmek, bir şeyler verebilmektir.

Sonuç olarak insanın ruhsal zekâsını kullanması topluma, diğer bireylere iyi bir lider olabilmek için faydalı hatta gerekli olduğu belirtilebilir. Çünkü bu sayede toplumun ve bireylerin daha iyi gelişim gösterdiği düşünülebilir.

1.3.6. Ruhsal zekâ modelleri

Ruhsal zekâ ile insan kendi özünün ötesini bulabildiği için bilişsel, ruhsal olarak daha üst yapılara ulaştığı düşünülebilir. Bu yapılara ulaşabilmek için Emmons (2000a) tarafından ruhsal zekânın beş bileşeni tanımlanmıştır:

1. Aşkınlık kapasitesi
2. Yüksek ruhsal durumlara bilincin girme yeteneği
3. Günlük olayları, ilişkileri kutsallık hissi yapabilme yeteneği
4. Manevi kaynakları kullanarak problemleri çözebilme yeteneği
5. Şefkat gösterme, bağışlayıcı olma, alçakgönüllü olma gibi erdemli davranışlar gösterebilme kapasitesi

Ruhsal zekâda geliştirilen modelin yaşamın her alanına odak sağlayamadığı düşünülmektedir. Örnek olarak Mayer tarafından Emmons'un yapmış olduğu model sadece zihinsel kapasiteye odaklandığı için, Kwilecki tarafından da ruhsallık ve dinin ayrımı bulunmadığı için eleştirilmiştir. Noble ise ilk olarak Emmons'un modeline fiziksel gerçekliğin daha büyük bir gerçekliğin içinde yer aldığının bilinmesini eklemiştir. Son olarak insanlar sadece kendileri için değil topluma yararlı olmak için de psikolojik sağlık hakkında farkındalık edinmesinin gerekli olduğunu eklemiştir (King, 2008). Sonuç olarak geliştirilen modeldeki eksiklikler farklı araştırmacılar tarafından tamamlanmaya çalışılmakla birlikte bireyin ruhsal gelişimine vurgu yapılmadığı söylenebilir.

Ruhsal zekânın insanın anlam ve farkındalık kazanmasında, kendini geliştirmesinde önemli olduğu söylenebilir. Ruhsal zekâyla ilgili King (2008) dört bileşen olduğunu belirtmektedir:

1. Eleştirel varoluşçu düşünme
2. Kişisel anlam üretimi
3. Aşkın farkındalık
4. Bilinçli durum genişlemesi

Sonuç olarak insanın bilincini kullanması, varlığının ötesini keşfetmesi ve anlam sağlaması gibi birçok özelliği olan ruhsal zekânın kullanımının önemli olduğu söylenebilir.

1.3.7. Ruhsal zekânın dinlere göre bakış açısı

Farklı dinlerin ruhsal zekâyâ atfettikleri önem ve bakış açıları farklı olduğu ifade edilebilir. Örnek olarak ruhsal zekâ ile ilgili Batı, Doğu, Hint ve İslami bakış açısı farklı olmaktadır. Yapılan alan yazın taraması sonucunda ruhsal zekâ ile ilgili çalışmalarda; İslami çalışmaların %46.9, Hindu çalışmaların %10.9, Batı çalışmalarının %34.4 ve Doğu çalışmalarının %7.8 olduğu bulunmuştur. Çalışmaların %57.8 psikoloji, %37.5 organizasyon ve işletme ve %4.7 eğitim alanında olmaktadır (Fidelis ve diğerleri, 2024). Sonuç olarak İslami çalışmalar daha fazla olmakla birlikte ruhsal zekâ için daha fazla çalışmaların yapılmasının alan yazınına katkı sağlayacağı söylenebilir.

İslamiyet'e göre ruhsal zekâ, Allah'a yakın olabilmek için yapılan çaba olarak tanımlanabilir. İslami bakış açısına göre din ve ruhsal zekâ birleşmektedir. Ruhsal zekâ, Allah ve Müslüman arasında bulunun ilişkiyi keşfetme yeteneği (Anwar ve diğerleri, 2020) ve İslami ilkelerle ilişkisi (Fidelis ve diğerleri, 2024) olarak tanımlanmaktadır. Ruhsal zekâ Kuran-ı Kerim'e göre olumlu olan duygu, düşünce ve eylem oluşturabilme, Allah'a olan inancı ve inancın en derin düzeye kadar işleyebilmesini belirtmektedir (Bensaid, Machouche ve Grine, 2014). Sonuç olarak İslamiyet'in Allah ile bağ kurmayı ve emirlerini yerine getirmeyi içerdiği söylenebilir.

Ruhsal zekânın insanın içinde bulunduğu söylenebilir. Ruhsal zekâyâ örnek olarak Kuran-ı Kerim'de yer alan Hz. Yusuf kıssası ve Hz. İbrahim kıssası verilebilmektedir. Hz. Yusuf kıssasında, geçici efendisine karşı; derin maneviyatı, bilgeliği, ahlaklı olması ve farkındalığı, Allah'a olan sarsılmaz bağlılığı ile zorlu bir yaşamı yani hapsedilmeyi seçen Hz. Yusuf, kulluk ve peygamberliğini korumuştur. Hz. İbrahim kıssasında ise yaşamış

olduğu dönemde putlara tapmak yaygın bir inanış olmuştur. Buna rağmen Hz. İbrahim, farklı düşünerek ve hissederek yani ruhsal zekâsını kullanarak Allah'a ulaşmayı başarmıştır (Bensaid ve diğerleri, 2014). Sonuç olarak ruhsal zekâ aracılığıyla Allah'ın bulunabileceği söylenebilir.

Ruhsal zekânın Doğu'da, İslami bakış açısına göre gelişim göstermediği söylenebilir. Doğu perspektifi Kore, Çin, Tayvan gibi ülkeleri temsil ederek Konfüçyüs, Budist ve Taocu felsefenin inanç ve ilkelerine göre olmaktadır (Feng, Xiong ve Li, 2019). Çin ise Komünist sistem ile daha çok dini baskılama eğiliminde olduğu için toplumun küçük bir kısmı dine inanmaktadır (Fidelis ve diğerleri, 2024). Benzer olarak Feng ve diğerleri (2019) SQ'nun Batı toplumunda ve Doğu toplumunda farklı şekilde algılandığı belirtilmektedir. Sonuç olarak Doğu perspektifinde yaşamdaki dengeye ve toplum yaşama dine bağlılık atfetmeden bir yaşam felsefesi oluşturdıkları düşünülebilir.

İslami ve Doğu bakış açısından farklı olarak Batı'nın farklı süreçlerle ilgilendiği ifade edilebilir. Batı'da ruhsal zekânın varoluşçu düşünce (Zohar ve Marshall, 2004) ve maneviyat (Emmons, 2000a, 2000b) olmak üzere iki bakış açısı bulunmaktadır. Aksine Fidelis ve diğerleri (2024) dini temelin daha az bulunmasına rağmen Hristiyan gelenek ve değerleri Batı bakış açısında bulunduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak Batı bakış açısı her ne kadar ruhsal zekânın temelini oluştursa da yetersiz olduğu söylenebilir.

Hindu bakış açısının; İslami, Batı, Doğu bakışına göre birçok farklılığı bulunduğu düşünülebilir. Fidelis ve diğerleri (2024) Hindu bakış açısı maneviyat ve bilgi ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Maneviyatın özünü bilgi arayışı oluşturmaktadır. Sonuç olarak İslami, Batı, Doğu ya da Hindu gibi farklı bakış açıları bulunmakla birlikte ruhsal zekâ insan yaşamında her zaman kendine yer bulabilir.

1.4. İlgili araştırmalar

Ruhsal zekâ ile ilgili yapılan araştırmalarda duygusal zekâ (Anwar ve diğerleri 2020; Arbabisarjou ve diğerleri, 2013; Cisheng ve diğerleri, 2017; Demir, 2023; Kişi, 2020; Yıldız, 2021; Yılmaz, 2016), liderlik (Akgemci ve Bekiş, 2013; Bekiş, 2006;), dönüştürücü liderlik (Aydıntan, 2009), tükenmişlik (Çat, 2014), psikolojik dayanıklılık (Yağcı ve Sezgin, 2021), yaşam anlamı ve yaşam doyumu (Söylemez, 2016; Söylemez ve Koç,

2019), dini inanç (Utami ve diğerleri, 2022), kişilik (Amrai ve diğerleri, 2011; Hamid ve Zemestani, 2013; Mahasneh ve diğerleri, 2015; Mróz ve diğerleri, 2023; Seifi ve diğerleri, 2018; Sood ve diğerleri, 2012), edebiyat dersine ilişkin inceleme (Uslu Üstten 2008), duygusal ve kararsal affedicilik (Mróz ve diğerleri, 2023), stres ve iyi oluş (Mishra ve Vashist, 2014), psikolojik sağlamlık (Kişi, 2020), çevre (Basır, 2014), iş yaşamı (Joseph ve Sailakshmi, 2011), ruh sağlığı (Dhami, Sharma ve Kang 2021; Thakur, Parihar ve Kapila, 2022), başarı (Arbabisarjou ve diğerleri, 2013), kimlik gelişimi (Cisheng ve diğerleri, 2017), yaşam kalitesi (Hamid ve Zemestani, 2013), kötü niyetli yaratıcılık (Khorakian ve diğerleri, 2020), sosyal sorumluluk (Severino-González ve diğerleri, 2022), öz düzenleme (Utami ve diğerleri, 2022), yaşam kalitesi (Singh ve Sinha, 2013), psikolojik dayanıklılık (Yağcı ve Sezgin, 2021), çalışma algısı (Yiğit Seyfi, 2016), beden imajı (Jafari ve Esmaeili, 2015), sosyal zekâ (Yıldız, 2021), çalışma algısı (Köse ve Yiğit Seyfi, 2016), mesleki bağlılık (Korkmaz, 2022), karar verme stilleri (Yurttaş, 2018), çevrimiçi oyun bağımlılığı (Demir, 2020), öz düzenleme becerileri (Aydın, 2018), konuşmaya yönelik kaygı (Demir, 2023), depresyon ve anksiyete (Ünal Aydın, Arslan ve Aydın, 2020), empati (Yılmaz ve Bayrak Ayaş, 2021) gibi kavramlarla birlikte çalışılmıştır.

Amrai ve diğerleri (2011) nevroitiklik, dışadönüklük, vicdanlılık ve uyumluluk ile ruhsal zekâ arasında negatif ilişki bulmuştur. Deneyime açıklık ile ruhsal zekâ arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Hamid ve Zemestani (2013) ruhsal zekâ ve yaşam kalitesi arasında olumlu bir ilişki bulunurken, nevroitiklik ile olumsuz bir ilişki bulmuştur. Mahasneh ve diğerleri (2015) kişisel anlam üretimi, bilinç durumunun genişlemesi, aşkın farkındalık ve eleştirel varoluşçu düşünme ile dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve vicdanlılık arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulmuştur. Kişisel anlam üretimi ile aşkın farkındalık ve nevroitiklik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Nevrotizm ile bilinç durumunun genişlemesi ve eleştirel varoluşçu düşünme arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Mróz ve diğerleri (2023) dışadönüklük ile kişisel anlam üretimi ve bilinçli durum genişlemesi ile pozitif ilişkili bulmuştur. Uyumluluk; kişisel anlam üretimi, aşkın farkındalık ve bilinçli durum genişlemesi ve karar verici ve duygusal affetme ile pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur. Vicdanlılık; kişisel anlam üretimi, aşkın farkındalık ve bilinçli durum genişlemesi ile pozitif ilişkili olmaktadır. Duygusal istikrar kişisel anlam üretimi ve bilinçli durum genişlemesi ve duygusal affetme ile pozitif ilişkili bulunmuştur. Akıl ile kişisel anlam üretimi, aşkın farkındalık ve bilinçli durum genişlemesi ve olumsuz durumlardaki azalma ile pozitif ilişkili bulunmuştur. Kişisel anlam üretimi, duygusal ve

kararsal affetme; aşkın farkındalık, karar verici affetme pozitif ilişkili olmaktadır. Seifi ve diğerleri (2018) dışa dönüklük ve ruhsal zekâ pozitif ilişki; açıklık, uyumluluk ve vicdanlılık, nevrotiklik ile ruhsal zekâ arasında negatif ilişki bulmuştur. Sood ve diğerleri (2012) iyi oluş ve vicdanlılık pozitif, nevrotiklik ile negatif anlamlı bir ilişki bulmuştur. Kişisel anlam üretimi ile uyumluluk ile pozitif ilişki, bilinçli durum genişlemesi vicdanlılık ile pozitif ilişkili; kişisel anlam üretimi ile nevrotiklik, aşkın farkındalık ile açıklık negatif ilişkili olduğu bulunmuştur. Aslan Akın ve Kartopu (2021) öznel dindarlık algısı yüksek olanlar, namaz ibadetini yerine getirenler ve ramazan orucu tutan bireyler ile karanlık üçlü arasında negatif ilişki bulmuştur. Dindarlık eğilimi ile karanlık üçlü kişilik özellikleri psikopati, narsisizm ve makyevalizm arasında negatif ilişki bulmuştur.

Amrai ve diğerleri (2011) regresyon analizi sonucuna göre büyük beşliden dışadönüklük, uyumluluk ve vicdanlılık ruhsal zekânın %52'sini açıklamaktadır. Hamid ve Zemestani (2013) regresyon analizi sonucuna göre büyük beşliden dışadönüklük, uyumluluk, narsisizm ve vicdanlılık ruhsal zekânın %26'sını açıklamaktadır. Mahasneh ve diğerleri (2015) regresyon analizine göre eleştirel varoluşçu düşüncenin nevrotiklik, dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve vicdanlılık açısından %12 yordayıcı olduğu bulmuştur. Kişisel anlam üretimi; nevrotiklik, dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve vicdanlılık açısından %10.7'sini açıklamaktadır. Aşkın farkındalık; nevrotiklik, dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve vicdanlılık açısından %5.7'sini açıklamaktadır. Kişisel anlam üretimi, bilinçli durum genişlemesi ile nevrotiklik, dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve vicdanlılık %9.3'ünü açıklamaktadır. Seifi ve diğerleri (2018) çoklu regresyon analizi sonucu dışadönüklük pozitif, deneyime açıklık, uyumluluk, vicdanlılık negatif yordayıcı, nevrotikliğin yordayıcı olmadığı bulunmuştur.

Durmuş ve diğerleri, (2018); Turan ve diğerleri (2020); Yılmaz (2016) ruhsal zekânın cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediğini bulmuştur. Söylemez (2016) manevi zekânın cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulmamıştır. Çat (2014) acil yardım, kurtarma ve müdahale çalışanları ile yapmış olduğu çalışma sonucunda ruhsal zekâ ve cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olmadığını bulmuştur. Aydın (2018) eğitim fakültesi öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmanın sonucunda ruhsal zekânın cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını bulmuştur. Korkmaz (2022) öğretmenler ile yapmış olduğu çalışmada ruhsal zekâda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığını bulmuştur. Kotnala (2014) yüksek lisans öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmanın sonucunda ruhsal zekânın cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını bulunmuştur. Demir, 2020; Severino-

González ve diğerleri 2022; Uslu Üstten, 2008; Thakur ve diğerleri, 2022; Köse ve Yiğit Seyfi, 2016, kadınlarda ruhsal zekâ puan ortalamasının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Yağcı ve Sezgin (2021) ergenlerde manevi zekânın uyum ve insani değerler alt boyutunun puan ortalamasının kızlarda daha yüksek olduğunu; Yiğit Seyfi (2016) bilinçli durum genişlemesi boyutu puan ortalamasının kadınlarda daha yüksek olduğunu bulmuştur. Yıldız (2021) üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmanın sonucuna göre ruhsal zekâ puan ortalamasının kadınlarda daha yüksek olduğunu bulmuştur. Aydın (2009) amaç ve değerler alt boyutunun erkekler açısından yüksek olduğu belirtilmektedir. Jafari ve Esmaeili, 2015; Nazam, 2014, Seifi ve diğerleri 2018; ruhsal zekânın puan ortalamasının erkeklerde daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Singh ve Sinha (2013) devlet kurumlarında çalışan görevliler ile yapmış olduğu çalışmanın sonucuna göre ruhsal zekânın erkeklerde daha yüksek olduğunu bulmuştur.

2. Kişilik

Kişilik, insanı biricik yapan özellikler bütünü olarak ifade edilebilir. Latince yüze takılan maskeden (persona) türeyen kişilik kavramı, İngilizcedeki *personality* sözcüğüyle tanımlanmaktadır (Biçer, 2011; Ceylan, 2019). Karışık bir yapıdan oluşan kişiliğin içeriğinde zekâ, genetik, sosyoekonomik faktörler, duygu, çevre gibi birçok etmen bulunmaktadır (Biçer, 2011). Genetik ve çevre kişilik gelişiminde etkili olmaktadır (Ceylan, 2019; Özdemir, O., Özdemir P.G., Kadak ve Nasıroğlu, 2012; Tatlıoğlu, 2013). Mizaç, kalıtsal özelliklere; karakter ise çevre ve davranış kalıplarına vurgu yapmaktadır (Biçer, 2011; Ceylan, 2019). Kalıtsal etmenler çocuğun var olan kapasitesini, çevresel etmenler ise var olan kapasitesinin kullanımını etkilemektedir (Özdemir ve diğerleri, 2012). Özetle kişilik üzerinde tek bir etmen değil birçok etmenin bulunduğu söylenebilir.

İnsan kişiliğinde mizaç ve karakter olmak üzere temelde iki yapının önemli olduğu düşünülebilir. Katipoğlu'ya göre (2012) mizaç (huy), insanın doğumundan itibaren var olan özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Karakter ise bireyin yaşadıkça kazanmış olduğu kişilik özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Bireyin karakterinin oluşumu için toplum ve ahlaki yapı büyük bir önem arz etmektedir. Kişilik, karakteri de içerisinde bulundurmaktadır. Bir insanın karakteri bulunmayabilir ancak kişiliği bulunmaktadır. Sonuç olarak mizaç ve

karakterin toplamı kişiliği ortaya çıkarır ancak mizaçta değişim olmamakla birlikte karakterde bazı etmenlerin etkisiyle değişim olabilir.

Kişilikte tanımsal bir uzlaşının bulunmadığı söylenebilir. Jung'a göre kişilik *psişe* olarak ifade edilmektedir. Rogers, kişiliği bireyin kendisi ile ilgili düşünce, görüşlerini içeren *benlik bilinci* kavramı ile açıklamaktadır. (Ceylan, 2019). Kişilik ile ilgili birçok tanım bulunmasına rağmen belli parçalara değinilebilmektedir (Özarslan, 2023). Sonuç olarak kişilik için tam bir açıklama yapılamadığı ve insanı anlamak için de kişiliğin gerekli olması nedeniyle sadece bir bölümü ifade edilebildiği düşünülebilir.

2.1. Beş faktör kişilik kuramı

Büyük beşli veya beş faktör kişilik, kişiliğin açıklanması için geliştirilen kuramlardan biri olduğu söylenebilir. Allport, Cattell ve Digman tarafından çalışmaları yapılan beş faktör kişilik kuramına Costa ve McCrae tarafından büyük bir katkı sağlanmıştır (Çiçek ve Aslan, 2020; Yılmaz, 2016). Nevrotiklik, dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve vicdanlılık olmak üzere beş boyuttan oluşmaktadır (Costa ve McCrae, 1995, 1999). Aydınlik üçlü açısında incelendiğinde ise vicdanlı bireylerin güçlü bir amaç duygusuna sahip olması nedeniyle Kantçılık alt boyutuna atıfta bulunulduğu söylenebilir. Uyumlu bireylerde affedicilik ve empatinin var olması gibi aydınlık üçlüde de empati (Fatima ve Kaur, 2022; Kaufman ve diğerleri, 2019) bulunmaktadır. Dışadönük bireylerin sosyal becerilerinin iyi olması, insanlarla iyi ilişkiler içinde bulunması aydınlık üçlüde bulunan insana değer verme ya da insan sevgisi ile ilişkili olabilir. Kaufman ve diğerleri (2019) tarafından büyük beşli ve aydınlık üçlü arasında pozitif ilişki bulunduğu açıklanmıştır. Sonuç olarak kişiliği açıklamaya çalışan büyük beşli ile aydınlık üçlünün benzer yönlerinin olduğu düşünülebilir.

2.2. Hümanizm kuramı

Hümanizm, insana verilen önem olarak ifade edilebilir. İnsan sevgisi, Cicero'ya göre hümanizm ile ifade edilmektedir (Akçetin, 2018; Yazzoğlu, 2002). Hümanistlere göre insanın özünde iyilik bulunmaktadır (Kadioğlu, 2011). 16. yy.dan sonra yaygınlaşmaya

başlayan hümanizm (Kadioğlu, 2011; Yazoğlu, 2002), aydınlanma çağında dinden ayrı tutulmuş, insanı çözümün tek kaynağı olarak ele almıştır (Yazoğlu, 2002). Genel olarak hümanizm herhangi bir din ile uyuşmamaktadır (Akçetin, 2018; Kadioğlu, 2011). Özet olarak içeriğinde dini bir yapıyı barındırmayan hümanizmin insana çok fazla önem atfettiği söylenebilir.

Aydınlık üçlü açısından incelendiğinde insancılık alt boyutu yani hümanizm; insanları insan olduğu için değerli görmeyi, sevmeyi içermesi nedeniyle hümanizm kuramı ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Yani hümanizm ile aydınlık üçlünün benzerliklerinin bulunduğu söylenebilir.

2.3. Karanlık üçlü

İnsanın birçok yönü olmakla birlikte karanlık bir yapısının da var olduğu söylenebilir. Psikolojide yapılan çalışmalarda genellikle narsisizm, Makyavelizm ve psikopatiyi içeren karanlık üçlü olarak (Aslan Akın ve Kartopu, 2021; Furnham, Richards ve Paulhus, 2013; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) ifade edilmektedir. Sosyopatları, narsistleri ve Makyavelcileri tanımlamak için kullanılan karanlık üçlü aslında duygusal zekânın karanlık yönünü oluşturmaktadır (Goleman, 2011). Büyükleme bir kendilik algısı ve zıt bir şekilde olan güvensizlik, narsisizm olarak ifade edilmektedir (Furnham ve diğerleri, 2013). Makyavelizm, kişinin kendi çıkarlarını ön planda tutarak manipülatif eylemler sergileme ve insanları aldatma eğilimini göstermektedir (Furnham ve diğerleri, 2013; Tekeş ve Bıçaksız, 2021). Psikopatinin diğerlerini umursamayan, zorbalık, sadizm, suç işlemeye yatkınlık gibi özellikleri bulunmaktadır (Aslan Akın ve Kartopu, 2021). Makyavelizm ve psikopati, Makyavelizm ve narsisizm, narsisizm ve psikopatinin birbiri ile uyduğuna yönelik kanıtlar bulunmaktadır (Paulhus ve Williams, 2002). Sonuç olarak karanlık üçlünün genellikle toplum tarafından istenmeyen eğilimleri ifade ettiği söylenebilir ve birbiriyle bağlantılı olduğuna ulaşılabilir.

2.4. Aydınlık üçlü

İnsanın temel olarak karanlık ve aydınlık olmak üzere iki yapısının olduğu düşünülebilir. Kişilik gelişiminde aydınlık ve karanlık taraf etkili olmaktadır (Sevi ve Doğruyol, 2020). Karanlık üçlü insan doğası hakkında çeşitli bilgiler sunmakla birlikte son yıllarda insanların empati, umut, bağışlayıcılık, cesaret, özgecilik, minnettarlık, öz yeterlilik gibi olumlu ve geliştirici özelliklerine de odaklanılmaktadır (Tekeş ve Bıçaksız, 2019). Bunun sonucunda Kaufman ve diğerleri (2019) tarafından karanlık üçlünün tam olarak zıttı olmayan aydınlık üçlü kavramsallaştırılmıştır. Pozitif psikoloji kavramlarıyla da ilişkili olabilen aydınlık üçlü bireyin olumlu taraflarına vurgu yapmaktadır (Tekeş ve Bıçaksız, 2021). Lukić ve Živanović (2021) tarafından aydınlık üçlü *kişiliğin aydınlık çekirdeği* olarak ifade edilmektedir. Sonuç olarak insanın karanlık ve aydınlık yönü olmak üzere temelde iki yapısı olsa da günümüzde bireylerin olumlu özelliklerine odaklanılmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

İnsanın içinde çatışma halinde bulunan farklı yapıları bir arada bulundurduğu düşünülebilir. İnsan karanlık ve aydınlık olmak üzere duygu, düşünce, davranış kalıpları sergileyerek bir değişim haline girmektedir (Serbest ve Sökmen, 2021). Bu iki yapı kişiliğin şekillenmesinde etkili olmaktadır (Lei ve diğerleri, 2023). Karanlık tarafın varlığı sonucunda karanlık üçlü kişilik özellikleri var olmaktadırken bunun karşısında insanın olumlu özelliklerine vurgu yapacak bir kavramın varlığına ihtiyaç duyulmuştur (Dursun, 2023). Bunun üzerine karanlık üçlünün tamamen zıttı olmasa bile farklı yapısı bulunan aydınlık üçlü kişilik özellikleri geliştirilmiştir (Dursun, 2023; Kaufman ve diğerleri, 2019). Aydınlik üçlü kavramı alan yazınında Johnson (2018) tarafından ifade edilse de Kaufman ve diğerleri (2019) tarafından araştırılıp kavramsallaştırılması yapılmıştır. Sonuç olarak karanlık ve aydınlık yapıların kişilikte bulunduğu ve kişiliği şekillendirdiği söylenebilir.

Aydınlık üçlünün toplum tarafından onaylanan yapılara odaklandığı ifade edilebilir. Aydınlik üçlü, üç alt boyuttan oluşmaktadır: Kantçılık, insancılık ve insanlığa inanç. Kantçılık, davranışların değerlerinin bir amaç doğrultusunda değil davranışın kendisinin değerli olması şeklinde tanımlanmaktadır. İnsana değerli bir varlık olduğu için değer verilmesi gerektiği, bir amacı gerçekleştirme konusunda aracı olduğu için değer verilmemesi şeklinde de tanımlanabilmektedir. Immanuel Kant'ın felsefesine dayanan Kantçılık, karanlık üçlüde yer alan Makyevalizmin zıttı olarak yer almaktadır. İnsancılık

(hümanizm), bireyin biricikliğine verilen değer şeklinde tanımlanabilmektedir (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021). Hümanizm kişiler arası etkileşimi olumlu etkilemekte ve diğerlerindeki en iyiyi görebilme olarak belirtilmektedir (Stavraki, Artachomata, Bajo ve Díaz, 2022). Bireylerin temel olarak iyi olduklarına dair inancı insanlığa inanç kavramı tanımlamaktadır (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021). İnsanlarda Kantçılık, insancılık (hümanizm) ve insanlığa inanç varsa empatik becerileri, başkalarına değer vermeleri, ahlaki ilkelerini olumlu etkilemektedir. Bunun sonucunda sosyal sorumluluk, nezaket ve iş birliği gelişmektedir (Kaufman ve diğerleri, 2019). Özet olarak aydınlık üçlünün insan ilişkilerini olumluya çeviren yanlarına odaklandığı ve olumlu yanları geliştirdiği söylenebilir.

2.5. İlgili araştırmalar

Aydınlık üçlü ile yapılan çalışmalar incelendiğinde Kaufman ve diğerleri (2019) yılında geliştirdiği ölçeğin uluslararası alan yazında ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışmaları (Barros, Bonfá-Araujo, ve Noronha, 2022; Gerymski ve Krok, 2019; Lukić ve Živanović, 2021; Stavraki ve diğerleri, 2022) yapılmıştır. Johnson (2018) tarafından geliştirilen bir diğer Aydınlık Üçlü Ölçeği; empati, merhamet ve fedakârlık alt boyutlarını içermektedir. Farah-Bijari, Hefazi-Torghabeh ve Dehshiri (2022) ve Khan, Safdar ve Durrani (2021) Johnson'ın geliştirmiş olduğu ölçeği kullanmıştır. Ulusal alan yazında geçerlik ve güvenirlik çalışması (Pektaş ve Durmuş, 2022; Serbest ve Sökmen, 2021; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) yapılmıştır. Aydınlık üçlü ile eşleşme stratejileri (Tucaković, Bojić ve Nikolić, 2022), yapıcı sapma (Erhan, 2022), Tinder kullanımı (Sevi ve Doğruyol, 2020), ahlaksız karakter (Castagna ve Hart, 2024), depresyon ve anksiyete (Rodríguez, Agüero-Flores, Landa-Blanco, Agurcia ve Santos-Midence, 2021), psikolojik güçlendirme, yenilikçi performans, öz dayanıklılık ve yaratıcı öz yeterlilik (Khan, Safdar ve Durrani, 2021), kötü niyetli yaratıcılık (Malik, Shahzad, Waheed ve Yousaf, 2020), çevre yanlısı davranış (Ucar, Malatyali, Planalı ve Kanik, 2023), durumsal suçların önlenmesi ve uyumlu bilgi güvenliği davranışı (Padayachee, 2024), empati (Fatima ve Kaur, 2022), psikolojik iyi oluş (Stavraki ve diğerleri, 2022), sadakatsizlik (Sevi, Urgancı ve Sakman, 2020; Grigoropoulos, 2023), iç uyum ve etik duyarlılık (Krok, Zarzycka ve Telka, 2023), ahlaki yaralanma (Lei ve diğerleri, 2023; Rodríguez ve diğerleri, 2021), ihanet ve yardım

etme davranışı (Ruel ve diğerleri, 2022), cep telefonu, video oyunları, internet bağımlılığı (Mejía-Suazo, C.J., Landa-Blanco, Mejía-Suazo, G. A. ve Martínez-Martínez, 2021), hükümete güven ve içsel dışsal motivasyon (Grežo ve Adamus, 2022), antisosyal ve prososyal çevrimiçi davranış (March ve Marrington, 2021), yaşam doyumu (Alipour Gourand, Azemoudeh, Esmailpour ve Hosseini Nasab, 2022), siyasi hırs ve katılım (Peterson ve Palmer, 2021), etik olmayan örgüt yanlısı davranışlar (Ülkü ve Polatçı, 2023), manevi bakım (Fopka-Kowalczyk, Krok ve Kocur, 2024) gibi kavramlarla birlikte çalışılmıştır.

Kaufman ve diğerleri (2019) aydınlık üçlü ile dürüstlük, alçakgönüllülük, Büyük Beşli Kişilik, yakınlık ihtiyacı, yeterlilik ve özerklik, kendini aşma, alçakgönüllülük, bilişsel üçlü (kendine, dünyaya ve geleceğe olumlu bakış), küresel benlik saygısı, kişisel farkındalık, özgün davranabilme, şefkat ve empati, yüksek düzeyde dindarlık, maneviyat, yaşam memnuniyeti arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Fopka-Kowalczyk ve diğerleri (2024) manevi bakım, insanlara inanç ve Kantçılıkla; manevi kaygı, Kantçılık ile ilişkili olmaktadır. Aydınlık üçlü Kantçılık, insancılık, insanlığa inanç alt boyutları ve maneviyat, manevi kaygı toplam puanı ve duaya karşı tutum ile pozitif ilişkili bulunmuştur. Maneviyat ve Kantçılık pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın yöntemi

Bu araştırmada ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla korelasyonel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Korelasyonel araştırma yöntemi en az iki ve daha fazla değişkenin arasındaki istatistiksel ilişkileri belirlemek var olan ilişkinin derecesini tespit etmek için kullanılan bir araştırma yöntemi olmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2021).

3.2. Araştırmanın çalışma grubu

Araştırma verileri için uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Zaman, işgücü, maddi durum açısından kaybın önüne geçmesi amaçlanmaktadır. Örneklem grubu, araştırmacı tarafından ulaşılabilir bir çevreden oluşan örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2021). Sakarya Üniversitesinde öğrenim görmekte olan 300 öğrenciden veri toplanmıştır ancak 7 uç veri araştırmadan çıkarılmıştır. 293 veri ile analiz gerçekleştirilmiştir. 249 kadın (%85 kadın) ve 44 erkek (%15 erkek) olmak üzere toplam 293 öğrenciden oluşturmaktadır. Öğrencilerin yaşları 18 ile 30 yaş arasında değişmektedir ($\bar{x} = 20.47$).

3.3. Veri toplama süreci

Etik izin alındıktan sonra araştırmaya başlanmıştır. Veriler toplanmadan önce katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Katılımcıların soruları cevaplandırılarak çalışmanın amacı ifade edilmiştir. Verilerin bilimsel çalışmada kullanılacağı belirtilmiştir. Veriler yüz yüze toplanmıştır. Gönüllü 300 öğrenciden veri toplanmıştır.

3.3.1. Ruhsal zekâ özellikleri ölçeği

Karadeniz ve Aydın (2016) tarafından Ruhsal Zekâ Özellikleri Ölçeği (Ek 2) geliştirilmiştir. Ölçek 5'li Likert tipindedir (1=Hiç katılmıyorum, 5=tamamen katılıyorum). 26 madde bulunmaktadır. 1. Faktör: Hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği (1-8. madde), 2. Faktör: Metafizik farkındalık (9-14. madde), 3. Faktör: Yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme (15-19. madde), 4. Faktör: Farkındalık (20-23. madde) ve 5. Faktör: Kişisel anlam üretimi (24-26. madde) olmak üzere 5 faktörlü bir yapısı vardır. 24, 25 ve 26. maddeler olumsuz maddelerdir. Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .91; KMO katsayısı .927; ölçeğin test tekrar test yöntemi ile .85 korelasyona sahip olduğu; doğrulayıcı faktör analizi ise ki-kare ($\chi^2= 836,68$, SD= 289, $p=0,00$); uyum indeksi değerleri (RMSEA= 0.051, SRMR= 0.050 NFI= 0.94, CFI= 0.96, GFI= 0.92, AGFI= 0,90) olarak bulunmuştur.

3.3.2. Aydınlik üçlü ölçeği

Kaufman ve diğerleri (2019) tarafından geliştirilen Aydınlik Üçlü Ölçeği (Ek 3) 12 maddeden oluşmaktadır. Kantçılık, insancılık ve insanlığa inanç her biri dört madde tarafından ölçülmektedir. 1-4. madde insancılık, 5-8. madde insanlığa inanç, 9-12. madde Kantçılık olmaktadır. Orijinal olarak İngilizce geliştirilen ölçek, Tekeş ve Bıçaksız (2021) tarafından Türkçe'ye uyarlamıştır. Ölçeğin orijinal Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .84, alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları ise Kantçılık alt boyutu .67, insancılık alt boyutu .76, insanlığa inanç alt boyutu .80 olarak bulunmuştur. Ölçek maddeleri 5'li Likert tipindedir (1=kesinlikle katılmıyorum, 5= kesinlikle katılıyorum). Yüksek puan alımı ölçekteki yüksek düzeyi göstermektedir. Türkçeye uyarlamasında doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ki kare testi $r(\chi^2(51) = 120.85, p < .001)$, RMSEA değeri .06 (%90 GA [.05, .07]) olarak bulunmuştur. Uyum iyiliği değerleri incelendiğinde (GFI = .95, AGFI = .92, CFI = .91, NFI = .85, IFI = .91) olarak iyi düzeyde uyum bulunmuştur. Türkçe uyarlama çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .73 olarak, Kantçılık alt ölçeği .49,

insancılık alt ölçeği .58, insanlığa inanç alt ölçeği .64 olarak Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı bulunmuştur.

3.4. Verilerin analizi

2023-2024 eğitim öğretim yılında Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 300 öğrenciden veri toplanmıştır. Analizden önce 7 uç veri analizden çıkartılıp dâhil edilmemiş, 293 veri ile analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmada ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasındaki ilişki ve aydınlık üçlü faktörler arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Ruhsal zekâda aydınlık üçlünün yordama gücü için çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Ruhsal zekâ ve cinsiyet arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmasının incelenmesi amacıyla t-testi yapılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına ilişkin bulgular

Ruhsal zekânın faktörleri (hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği, metafizik farkındalık, yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme, farkındalık ve kişisel anlam üretimi) ile aydınlık üçlünün alt boyutları (Kantçılık, insancılık ve insanlığa inanç) arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1

Ruhsal Zekâ ile Aydınlık Üçlü Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

	1	2	3	4	5	6	7	8
1: Hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği	1							
2: Metafizik farkındalık	.326**	1						
3: Yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme	.390**	.608**	1					
4: Farkındalık	.348**	.709**	.609**	1				
5: Kişisel anlam üretimi	.150*	.247**	.195**	.333**	1			
6: İnsancılık	.214**	.214**	.136*	.271**	.097	1		
7: İnsanlığa inanç	.084	.285**	.141*	.185**	-.018	.375**	1	
8: Kantçılık	.190**	.236**	.195**	.170**	.122*	.223**	.239**	1

** . $p < .01$ * . $p < .05$

Tablo 1 incelendiğinde, hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği ve insancılık arasında orta düzey pozitif anlamlı bir ilişki ($r = .326$, $p < .01$), Kantçılık arasında düşük

düzy pozitif anlamli bir iliski ($r=.190$, $p<.01$) bulunmüstür. Hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği ve insanlığa inanç arasında iliski bulunmamıştır ($r=.084$, $p<.05$). Metafizik farkındalık ve insancılık arasında düşük düzey pozitif anlamli bir iliski ($r=.214$, $p<.01$), insanlığa inanç arasında düşük düzey pozitif anlamli bir iliski ($r=.285$, $p<.01$), Kantçılık arasında düşük düzey pozitif anlamli bir iliski ($r=.236$, $p<.01$) bulunmüstür. Yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme ve insancılık arasında düşük düzey pozitif anlamli bir iliski ($r=.136$, $p<.05$), insanlığa inanç arasında düşük düzey pozitif anlamli bir iliski ($r=.141$, $p<.05$), Kantçılık arasında düşük düzey pozitif anlamli bir iliski ($r=.195$, $p<.01$) bulunmüstür. Farkındalık ve insancılık arasında düşük düzey pozitif anlamli bir iliski ($r=.271$, $p<.01$), insanlığa inanç arasında düşük düzey pozitif anlamli bir iliski ($r=.185$, $p<.01$), Kantçılık arasında düşük düzey pozitif anlamli bir iliski bulunmüstür ($r=.170$, $p<.01$). Kişisel anlam üretimi ve insancılık arasında ($r=.097$, $p<.05$) ve insanlığa inanç arasında iliski bulunmamıştır ($r=-.018$, $p<.05$). Kişisel anlam üretimi ve Kantçılık arasında düşük düzey pozitif anlamli bir iliski bulunmüstür ($r=.122$, $p<.05$).

Korelasyon değeri 0.1–0.3 arası düşük düzey iliski, 0.3–0.5 arası orta düzey iliski, 0.5–1.0 arası yüksek düzeyde iliskiye belirtmektedir (Mayer, 2013). Ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü ile ilgili olarak regresyon analizi sayılı sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

4.2. Ruhsal zekânın aydınlık üçlü tarafından yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular

Regresyon sayılıları içinde değışkenler arasında çoklu bağlantı problemi olup olmadığı incelenmiştir. Tablo 1’de görüldüğü üzere bağımsız değışkenler arasında çoklu bağlantı problemi olmadığı görülmüştür. Regresyon sayılıları Tablo 2’de incelenmiştir.

Tablo 2

Betimsel İstatistiğe ve Regresyon Analizi Sayıtlarına İlişkin Bulgular

Değişkenler	N	En Düşük	En Yüksek	$\bar{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği	293	8.00	40.00	31.18	5.71	-.601	.805
Metafizik farkındalık	293	6.00	30.00	22.42	4.77	-.519	.444
Yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme	293	5.00	25.00	18.80	3.61	-.771	1.778
Farkındalık	293	4.00	20.00	15.61	2.99	-.784	1.341
Kişisel anlam üretimi	293	5.00	20.00	13.71	2.93	-.111	-.089
İnsancılık	293	5.00	20.00	15.13	2.34	-.748	1.661
İnsanlığa inanç	293	4.00	20.00	13.02	3.33	.032	-.307
Kantçılık	293	6.00	20.00	14.06	2.79	-.356	.234

Araştırmada Mayers'e göre (2013) çarpıklık ve basıklık katsayıları (± 3.29) ve normallik testi kriterine ($p > 0.05$ (sig.) göre analiz yapılmıştır. Tablo 2 incelenmesi sonucunda regresyon sayıtlarının karşılandığı görülmektedir. Buna göre aydınlık üçlü insancılık, insanlığa inanç ve Kantçılık alt boyutlarının ruhsal zekânın hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneğini, metafizik farkındalığı, yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girmeyi, farkındalığı ve kişisel anlam üretimini yordama düzeyi ile ilgili Çoklu Regresyon Analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3

Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	SH	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	VIF	Düzeltilmiş R^2
Model 1								
Hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği	Sabit	20.329	2.458		8.270	.000		
	Kantçılık	.315	.121	.154	2.600	.148	1.084	
	İnsancılık	.460	.151	.188	3.041	.003	1.199	.058
	İnsanlığa inanç	-.041	.107	-.024	-.384	.702	1.084	
Model 2								
Metafizik farkındalık	Sabit	11.549	1.994		5.791	.000		
	Kantçılık	.281	.098	.164	2.860	.005	1.084	
	İnsancılık	.201	.123	.099	1.641	.102	1.190	.110
	İnsanlığa inanç	.298	.086	.208	3.446	.001	1.199	
Model 3								
Yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme	Sabit	13.147	1.565		8.402	.000		
	Kantçılık	.208	.077	.161	2.701	.007	1.084	
	İnsancılık	.110	.096	.071	1.139	.256	1.190	.042
	İnsanlığa inanç	.082	.068	.076	1.211	.227	1.199	
Model 4								
Farkındalık	Sabit	8.932	1.269		7.039	.000		
	Kantçılık	.110	.062	.103	1.756	.080	1.084	
	İnsancılık	.279	.078	.219	3.577	.000	1.190	.082
	İnsanlığa inanç	.070	.055	.078	1.271	.205	1.199	
Model 5								
Kişisel anlam üretimi	Sabit	10.979	1.290		8.510	.000		
	Kantçılık	.126	.064	.120	1.979	.049	1.084	
	İnsancılık	.129	.079	.103	1.621	.106	1.190	.016
	İnsanlığa inanç	-.075	.056	-.085	-1.344	.180	1.199	

Tablo 3 incelendiğinde aydınlık üçlünün ruhsal zekânın hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneğindeki varyansın %5.8'ini açıkladığı görülmektedir ($r^2=.058$). Yordayan değerler incelendiğinde insancılık ($\beta= .188$, $t= 3.041$, $p<.05$) alt boyutunun hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneğinin anlamlı yordayıcısı olduğu; Kantçılık ($\beta= .154$, $t= 2.600$, $p> .05$) ve insanlığa inanç ($\beta=-.024$, $t=-.384$, $p>.05$) alt boyutunun anlamlı bir

yordayıcısı olmadığı görülmektedir. Aydınlik üçlünün metafizik farkındalık faktöründeki varyansın %11'ini açıkladığı görülmektedir ($r^2=.110$). Yordayan değerler incelendiğinde Kantçılık ($\beta= .164$, $t= 2.860$, $p<.05$) ve insanlığa inanç ($\beta= .208$, $t= 3.446$, $p<.05$) alt boyutlarının anlamlı bir yordayıcı olduğu, insancılık ($\beta= .099$, $t= 1.641$, $p>.05$) alt boyutunun anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmektedir. Aydınlik üçlünün yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girmedeki varyansın %4.2'sini açıkladığı görülmektedir ($r^2=.42$). Yordayan değerler incelendiğinde Kantçılık ($\beta= .161$, $t= 2.701$, $p<.05$) alt boyutunun anlamlı bir yordayıcı olduğu; insancılık ($\beta= .071$, $t= 1.139$, $p>.05$), insanlığa inanç ($\beta=.076$, $t=1.211$, $p>.05$) alt boyutlarının anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmektedir. Aydınlik üçlünün farkındalıktaki varyansın %8.2'sini açıkladığı görülmektedir ($r^2=.82$). Yordayan değerler incelendiğinde insancılık ($\beta= .219$, $t= 3.577$, $p<.05$) alt boyutunun anlamlı bir yordayıcı olduğu, Kantçılık ($\beta= .103$, $t= 1.756$, $p>.05$) ve insanlığa inanç ($\beta=.078$, $t=1.271$, $p>.05$) alt boyutlarının anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmektedir. Aydınlik üçlünün kişisel anlam üretimindeki varyansın %1.6'sını açıkladığı görülmektedir ($r^2=.16$). Yordayan değerler incelendiğinde Kantçılık ($\beta= .120$, $t= 1.979$, $p<.05$) alt boyutunun anlamlı bir yordayıcı olduğu, insancılık ($\beta= .103$, $t= 1.621$, $p>.05$) ve insanlığa inanç ($\beta=-.085$, $t=-1.344$, $p>.05$) alt boyutlarının anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmektedir.

4.3. Cinsiyet değişkenine göre ruhsal zekânın farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular

Ruhsal zekânın hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği, metafizik farkındalık, yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme, farkındalık ve kişisel anlam üretimi boyutlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Bu çerçevede öncelikle hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği ($F= .109$, $p= .742$), metafizik farkındalık ($F= 2.017$, $p= .157$), yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme ($F= .881$, $p= .349$), farkındalık ($F= .436$, $p= .510$), kişisel anlam üretimi ($F= 4.030$, $p= .046$) faktörleri ve cinsiyet için Levene testi ile verilerin homojen dağılıma sahip olup olmadığı incelenmiş ve verilerin homojen dağılıma sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra ruhsal zekânın hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği, metafizik farkındalık, yüksek bilinç ve

farkındalık durumlarına girme, farkındalık ve kişisel anlam üretiminin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı t-testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

Ruhsal Zekânın Cinsiyete Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

	Levene's Test		t-test			Grup istatistikleri			
	F	P	t	Df	p	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	Ss
Hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği	.109	.742	.944	291	.346	Kadın	249	31.04	5.74
						Erkek	44	31.93	5.59
Metafizik farkındalık	2.017	.157	-.779	291	.436	Kadın	249	31.04	5.74
						Erkek	44	31.93	5.59
Yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme	.881	.349	.077	291	.938	Kadın	249	31.04	5.74
						Erkek	44	31.93	5.59
Farkındalık	.436	.510	-.813	291	.417	Kadın	249	31.04	5.74
						Erkek	44	31.93	5.59
Kişisel anlam üretimi	4.030	.046	-.133	291	.895	Kadın	249	31.04	5.74
						Erkek	44	31.93	5.59

Tablo 4 incelendiğinde hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği ($t = .944$, $p > .05$), metafizik farkındalık ($t = -.779$, $p > .05$), yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme ($t = .077$, $p > .05$), farkındalık ($t = -.813$, $p > .05$) ve kişisel anlam üretimi ($t = -.133$, $p > .05$) ile cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulguları alan yazında tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuç ve tartışma

5.1.1. Ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasındaki ilişkiye yönelik bulguların tartışılması

Hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği ile insancılık arasında orta düzey anlamlı bir ilişki; Kantçılık ile arasında düşük düzey anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ruhsal zekâ hayatın ruhsal/ manevi boyutunu anlama yeteneği ile insanlığa inanç arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. İnsanlığa inanç, insanın temel olarak iyi olduğunu belirtmesi (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) ve hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği ise manevi olarak hayatı anlamlandırabilmeyi belirtmesi nedeniyle aralarında bir ilişki bulunmamış olabilir. Ayrıca manevi olarak yaşama anlam sağlama ile birey kendisinin ve diğerlerinin sevmeye layık olduğunu fark edebilir. Bu durumun kişinin kendi özünün iyi olup olmaması ile alakalı bir durum olmayabilir. Hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği ile insancılığın ilişkili olduğu belirtilebilir. Bireyler, davranışlarının önemini keşfedebilir. Bunun sonucunda hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği ile Kantçılık arasında ilişki bulunmuş olabilir.

Metafizik farkındalık ile Kantçılık, insancılık ve insanlığa inanç arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Olayların, varlığın, evrenin farkındalığının ve evrendeki ilişkinin metafizik ile ilgili olabilir. İnsanın özünde iyi bir varlık olduğuna, davranışın kendisinin değerli olduğunu (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) aydınlık üçlü belirtmektedir. Metafizik farkındalığın aydınlık üçlü alt boyutları ile ilişkili olduğu ifade edilebilir.

Yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme ile Kantçılık, insancılık ve insanlığa inanç arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bilinç, durumların zihinsel

olarak farkındalık hali (Mayer, 2000) olduğu için aydınlık üçlüde yer alan insanın özünü sevebilme, insanları sevebilme ya da davranışları değerli görebilmek için bilinçli bir farkındalık gerektiğinden aralarında ilişkili bulunabilir.

Farkındalık ile Kantçılık, insancılık ve insanlığa inanç arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Temelde insanın iyi olduğuna dair inanç, bireyin biricikliğine önem verme ve davranışın kendisinin değerli olduğunu belirten aydınlık üçlünün (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) oluşabilmesi için bireyin farkında olması gerekmektedir. Bunun sonucu olarak farkındalık ile Kantçılık, insancılık ve insanlığa inanç alt boyutları arasında ilişki bulunmuş olabilir.

Kişisel anlam üretimi ve Kantçılık arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kişisel anlam üretimi ile insancılık, insanlığa inanç arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. King (2008) günlük durumlar karşısında amaç ve anlam üretebilme kapasitesini kişisel anlam üretimi olarak ifade etmektedir. Kantçılık davranışın kendisinin değerli olmasını (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) belirtmektedir. Bireyler davranışın kendisine bir anlam yükleyebildikleri için kişisel anlam üretimi ve Kantçılık arasında ilişki bulunmuş olabilir.

Ruhsal zekâda kişilik özelliklerine vurgu yapıldığı (Amrai ve diğerleri, 2011; Bekiş, 2006; Yılmaz, 2016) bilinmektedir. Ruhsal zekâ, maneviyat, spiritüel iyi oluş, din ile kişilik özelliklerinin ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar (Amrai ve diğerleri, 2011; Aslan Akın ve Kartopu, 2021; Hamid ve Zemestani, 2013; Kardaş, 2017; Mahasneh ve diğerleri, 2015; Mróz ve diğerleri, 2023; Özarslan 2023; Seifi ve diğerleri, 2018; Sood ve diğerleri, 2012) vardır. Genel olarak ruhsal zekâ faktörleri ile aydınlık üçlü alt boyutları (hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği ile insanlığa inanç; kişisel anlam üretimi ve insancılık, insanlığa inanç hariç) arasında pozitif anlamlı bir ilişkili bulunmuştur. Bu nedenle genel olarak ruhsal zekâ ve aydınlık üçlünün ilişkili olduğu ifade edilebilir.

Alan yazınında ruhsal zekânın dindarlık ve maneviyat (Fidelis ve diğerleri, 2024; Mróz ve diğerleri, 2023) ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Aydınlık üçlü ve dindarlık, maneviyat arasında ilişkili olduğunu (Kaufman ve diğerleri, 2019) gösteren çalışma bulunmaktadır. Ayrıca Fopka-Kowalczyk ve diğerleri (2024) aydınlık üçlünün Kantçılık, insancılık (hümanizm) ve insanlığa inanç alt boyutları ve maneviyat, manevi kaygı toplam puanı ve duaya karşı tutum ile pozitif ilişkili olduğunu bulmuştur.

5.1.2. Ruhsal zekânın aydınlık üçlü tarafından yordayıp yordanmadığına ilişkin bulguların tartışılması

Kişilik, ruhsal zekâ açısından önemli olmaktadır (Amrai ve diğerleri, 2011; Bekiş, 2006; Yılmaz, 2016). Alan yazınında kişiliğin ruhsal zekâyı yordadığına ilişkin bulgular (Amrai ve diğerleri, 2011; Hamid ve Zemestani, 2013; Mahasneh ve diğerleri, 2015; Seifi ve diğerleri, 2018) mevcuttur.

Aydınlık üçlünün ruhsal zekânın hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneğindeki varyansın %5.8'ini açıkladığı görülmektedir. Yordayan değerler incelendiğinde insancılığın anlamlı yordayıcı olduğu, Kantçılık ve insanlığa inancın anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Bireyler hayattaki ruhsal boyutu algılayarak hayatı daha olumlu, iyi keşfedebilir, algılayabilir ve anlamlandırabilir. İnsancılık, diğerlerindeki en iyiyi fark edebilmek (Stavraki ve diğerleri, 2022), insanı sevmek (Akçetin, 2018; Yazoğlu, 2002) olarak ifade edilmektedir. İnsan manevi olarak hayata anlam sağladığında insanları ve kendisini sevmesi kolaylaştığı için yordayıcı olduğu bulunmuştur. Hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği daha çok bireysel olarak manevi bir anlam sağlayan ve kişiden kişiye farklılık gösteren bir yapıda olduğu belirtilebilir. Kantçılık ise Makyavelizmin zıttı olarak davranışın kendisindeki önemi ifade etmektedir. İnsanlığa inanç kavramı ise bireyin aslında iyi bir yapısı olduğuna dair inancı (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) belirtmektedir. İnsanın özündeki iyiliği keşfetme özelliğinin bireyden bireye değişmesi, bireyin aşkın olarak bu durumu keşfedebilmesi gibi nedenlerle yordayıcı bulunmamış olabilir. Ruhsal olarak anlayabilmek sadece anlama odaklı olması davranışa odaklanmaması nedeniyle Kantçılık alt boyutu yordayıcı olmayabilir.

Aydınlık üçlünün metafizik farkındalık faktöründeki varyansın %11'ini açıkladığı görülmektedir. Yordayan değerler incelendiğinde Kantçılık ve insanlığa inanç alt boyutunun anlamlı bir yordayıcı olduğu, insancılık alt boyutunun anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Metafizik farkındalık; insanların doğaötesi şeyleri fark etmesini, kendisinin aşkın boyutunu keşfetmesini (King, 2008) içermektedir. Kantçılık davranışın kendisini değerli görmekte, insanların özünün iyi olduğuna dair inanç ise insanlığa inanç kavramıyla açıklanmaktadır (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021). Birey aşkın boyutunu keşfettiği için özdeki iyiliği ve davranışın gerçek değerini fark etmesinden dolayı yordayıcı olduğu bulunmuş olabilir. İnsancılık diğer bireylerdeki en iyiyi

görebilmek (Stavraki ve diğerleri 2022) ya da insana değer vermek (Kadioğlu, 2011; Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) olarak tanımlanmaktadır. Hümanizm (insancılık), dinden ayrı olarak ele alınmaktadır (Akçetin, 2018: Kadioğlu, 2011; Yazoğlu, 2002). Metafizik farkındalığın ise doğrudan din ile olmasa bile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle hümanizmin yordayıcı olmadığı bulunmuş olabilir. Yani insancılıkta insanlığa verilen önem vurgulanmakta ancak metafizik farkındalığın doğaötesini, aşkın boyutu vurgulaması sebebiyle yordayıcı olmadığı bulunmuştur.

Aydınlık üçlünün yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girmedeki varyansın %4.2'sini açıkladığı görülmektedir. Kantçılığın anlamlı bir yordayıcı olduğu, insancılık ve insanlığa inancın anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Yüksek bilinç ve farkındalık durumlarının gözlenmesi için bireylerin özgür iradeleriyle bilinç ve farkındalık halinin bulunması gereklidir. Bilincin daha yüksek boyutuna erişebilmek için öncelikle gelişmiş farkındalık ve kendini tanıma olarak tanımlanan bilincin (Amram, 2007) gelişmiş olması gerekmektedir. Farkındalık ise kendini bilebilmeyi, bilinçli ve bedensel olarak farkında olmayı (Amram, 2007) belirtmektedir. Davranışın kendisinin değerli olmasını (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) birey bilinçli bir şekilde keşfettiği için Kantçılık için yordayıcı olduğu bulunmuş olabilir. İnsancılık insanın önemli olmasına (Kadioğlu, 2011; Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021), insanlığa inanç ise insanlığın iyi olduğuna dair inancı (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) ifade etmektedir. Bireyler tarafından insanların sevmeye ve insanlara değer vermeye layık olduğunun farkına varılabilir ancak davranışların kendisinin davranış olarak değerli olduğunun sorgulanabilmesi, keşfedilebilmesi için daha yüksek bir farkındalığın gerekli olduğu ifade edilebilir.

Aydınlık üçlünün farkındalıktaki varyansın %8.2'sini açıkladığı görülmektedir. İnsancılığın anlamlı bir yordayıcı olduğu, Kantçılık ve insanlığa inancın anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Farkındalık kavramı bireyin bedenlen, bilinçli olarak kendini bilmesini (Amram, 2007); insanlığa inanç insanın iyi olduğuna dair inancı, Kantçılık ise davranışın kendisinin değerli olmasını (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) ifade etmektedir. Farkındalıkta insanın bilinç yapısına vurgu yapılmıştır. İnsanlığa inanç insanın özünde iyi olduğunu belirtmektedir (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021). İnsancılık alt boyutu biricikliğe vurgu (Kadioğlu, 2011; Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) yapmaktadır. İnsan biricik olduğunun bilincine ve farkın vardığı için yordayıcı olduğu bulunmuş olabilir. İnsanlığa

inanç bireyin özüindeki iyiliği görebilmek ile ilgili olduğu için bireyler metafizik farkındalıkta bulunan manevi farkındalığa ihtiyaç duyabilir. Kantçılık ise Makavelizmin aksine davranışın kendisini değerli görmektedir (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021). Bunun sonucunda bireyin davranışlarını yorumlayabilmek için daha yüksek bir farkındalık durumuna ihtiyaç duyduğu düşünülebilir.

Aydınlık üçlünün kişisel anlam üretimindeki varyansın %1.6'sını açıkladığı görülmektedir. Kantçılığın anlamlı bir yordayıcı olduğu, insancılık ve insanlığa inancın anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Kantçılıkta davranışın kendisine değer verildiği ama bir amacı gerçekleştirmek uğruna davranışa değer verilmediği vurgulanmıştır (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021). Benzer şekilde ruhsal zekânın yapısında değer verme bulunmaktadır (Aydıntan, 2009; Durmuş ve diğerleri, 2018; Karadeniz ve Aydın, 2016; Mishra ve Vashist, 2014; Zohar, 2005; Zohar ve Marshall, 2004). Kişisel anlam üretimi sayesinde birey sıradan olaylara bile amaç ve anlam kazandırabilir (King, 2008). Bu yüzden günlük yaşamlarındaki davranışları sadece davranış olarak inceleyip bir amacı elde etmek için davranışları araç olarak görmemesi gerekmektedir. Bu nedenle Kantçılığın kişisel anlam üretiminde anlamlı bir yordayıcı olduğu bulunmuş olabilir. Ayrıca verilerin toplandığı grubun yaş ortalamasının daha genç olması nedeniyle davranışlara daha fazla önem verildiği düşünülebilir. Bu nedenle Kantçılığın kişisel anlam üretimini yordadığı ifade edilebilir. İnsancılık; bireyin biricik yapısına değer vermeyi (Kadioğlu, 2011; Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021), insanlığa inanç ise bireyin özünde iyi olmayı içerdiği (Kaufman ve diğerleri, 2019; Tekeş ve Bıçaksız, 2021) kişisel anlam üretimi ise bireyin günlük olaylar hakkında amaç ve anlam üretebilmeyi (King, 2008) ifade etmektedir ancak insanlığa veya insanlığa olan inanca dair bir vurguyu içermemesinden dolayı yordayıcılık bulunamamış olabilir.

5.1.3. Cinsiyet değişkenine göre ruhsal zekânın farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulguların tartışılması

Ruhsal zekânın cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Ruhsal zekânın hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneği, metafizik farkındalık, yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girme, farkındalık ve kişisel anlam üretimi konusunda örneklem sayısının az olması nedeniyle kadın ve erkeğin benzer düşündükleri söylenebilir.

Alan yazınında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermeyen benzer bulgular da (Aydin, 2018; Çat, 2014; Durmuş ve diğerleri, 2018; Korkmaz, 2022; Kotnala, 2014; Söylemez, 2016; Turan ve diğerleri, 2020; Yılmaz, 2016; Yurttaş, 2018) mevcuttur.

Ruhsal zekânın cinsiyete göre farklılık gösterdiği çalışmalar mevcuttur. Puan ortalamaları erkeklerde yüksek bulunan çalışmalar (Aydıntan, 2009 (amaç ve değerler boyutu); Jafari ve Esmaeili, 2015; Nazam, 2014; Singh ve Sinha, 2013) mevcuttur. Ruhsal zekâ ve erkekler açısından dönüşümcü liderliğin (Aydıntan, 2009) ilişkili olduğu bilinmektedir. Toplumsal olarak özellikle erkeklerin liderlik özellikleri ön plana çıktığı ve daha fazla desteklendiği için ruhsal zekânın gelişebileceği ve buna bağlı olarak da erkeklerde daha yüksek olabileceği düşünülmektedir.

Alan yazınında ruhsal zekânın kadınlarda da puan ortalamalarının yüksek bulunduğu çalışmalar mevcuttur (Demir, 2020; Seifi ve diğerleri, 2018; Severino-González ve diğerleri, 2022; Yağcı ve Sezgin, 2021 (uyum ve insani değerler alt boyutu); Yıldız, 2021; Yiğit Seyfi, 2016 (bilinçli durum genişlemesi); Uslu Üstten, 2008; Thakur ve diğerleri, 2022; Köse ve Yiğit Seyfi, 2016). Ruhsal zekâ olaylarda, durumlarda sezgileri kullanarak seçenekler içindeki doğruluğu en yüksek olanı bulabilmektir (Aydıntan, 2009). Kadınlarda özellikle de annelerde sezgisel kullanım, merhamet, şefkat gibi özelliklerin kullanımının daha fazla olduğu (Yıldız, 2021) ifade edilmektedir. Buna bağlı olarak ruhsal zekâ puan ortalamalarının kadınlarda daha yüksek olduğu gösterilebilir.

5.2. Öneriler

5.2.1. Araştırmanın sonuçlarına dayalı öneriler

1. Bu araştırmada ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü kişilik özellikleri araştırılmıştır. Buna göre ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasında genel olarak bulunan pozitif ilişkiye göre ruhsal zekânın gelişimi kişilik açısından olumlu bir etki oluşturabilir. Gelişim düzeyi dikkate alınarak bir eğitim programı geliştirilebilir. Bu programda manevi değerlerin gelişimi, insanlara önem verme, hayatta anlam bulma, farkındalık kazanma, empati gibi çeşitli alanlar bulunabilir. Bu alanların gelişimi için sözlü, yazılı ve uygulamaya yönelik etkinlikler yer alabilir.

2. Ruhsal zekânın gelişimi sonucunda yaşam doyumu sağlama, empati kurma, esnek olma gibi çeşitli kazanımlar ruh sağlığı açısından dolaylı bir katkı sağlayabilir. Bu nedenle psikiyatrlar hastalarının, psikologlar danışanlarının ruhsal zekâlarının gelişimine dikkat etmesi önemli olabilir.

3. Aydınlik üçlünün ruhsal zekâyı yordayıcı olduğunun bulunması sonucunda psikolojik danışmanlar tarafından psikoeğitim grupları oluşturulabilir. Bu gruplarda aydınlık üçlünün alt boyutlarını ve anlam, farkındalık, maneviyat kazanımını temel alan etkinlikler oluşturularak kişilik gelişimi açısından olumlu bir katkı sağlanabilir.

4. Bu araştırmada ruhsal zekânın kadın ve erkeğe göre bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Bu nedenle psikolojik danışmanlar/psikologlar gibi uzman kişiler tarafından oluşturulacak eğitim programı ile bireyler ruhsal zekâlarını geliştirebilir. Bu eğitim programının içeriğinde farkındalık kazanma, meta bilişsel düşünme, anlam bulma gibi boyutları bulunabilir. Bu boyutların geliştirilmesi için düşünme alıştırmaları, sorgulama çalışmaları gibi çeşitli çalışmalar yapılabilir.

5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler

1. Alan yazınında ruhsal zekâ ile ilgili olarak yüksek lisans, doktora gibi çeşitli alanlarda yeterli düzeyde çalışma bulunamamıştır. Bu nedenle ruhsal zeka ve bağımlılık, phubbing, öz şefkat gibi farklı değişkenlerin ilişkisini tespit etmek için araştırmalar yapılabilir.

2. Bu araştırmada ruhsal zekâ ve cinsiyet değişkeni arasındaki farklılaşma üzerine çalışılmıştır. Ruhsal zekâ ile ilgili olarak meslekler, eğitim düzeyleri, farklı yaş grupları gibi çeşitli değişkenlerle araştırmalar yapılabilir.

3. Bu araştırmada uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü arasındaki ilişkiyi tespit etmek için aykırı durum örnekleme, maksimum çeşit örnekleme ya da basit seçkisiz örnekleme gibi farklı araştırma yöntemleri kullanılabilir. Bunun sonucunda farklı bulgulara da ulaşılabilir.

4. Bu araştırmada ruhsal zekâ ve aydınlık üçlü aralarındaki ilişki araştırılmış olup araştırmanın aynı şekilde tekrarlanması ile farklı sonuçlar elde edilebilir.

5. Bu araştırmada aydınlık üçlünün ruhsal zekânın hayatın ruhsal/manevi boyutunu anlama yeteneğinin %5.8, metafizik farkındalığın %11, yüksek bilinç ve farkındalık durumlarına girmenin %4.2, farkındalığın %8.2, kişisel anlam üretiminin %1.6'sını yordadığı bulunmuştur. Anlam, maneviyat, empati, yaratıcılık gibi çeşitli yordayıcılar ile regresyon analizi yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Acar, F. T. (2001). *Duygusal zekâ yeteneklerinin göreve ve insana yönelik liderlik davranışları ile ilişkisi: banka şube müdürleri üzerine bir alan araştırması* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 105020).
- Ahmed, A., Arshad, M. A., Mahmood, A. ve Akhtar, S. (2016). Spiritual intelligence (SQ): a holistic framework for human resource development. *Administratie si Management Public*, (26), 60. Erişim adresi <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=426883>
- Akçetin, N. Ç. (2018). İnsancı olmak ya da insan olmak: hümanizme eleştirel bir bakış. *Beytulhikme an International Journal of Philosophy* 8 (2), 691-712. Erişim adresi <https://acikerisim.mu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12809/7868>
- Akgemci, T. ve Bekiş, T. (2013). Liderlikte ruhsal zekâ üzerine bir alan araştırması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(26), 283-300. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/susead/issue/28408/302269>
- Alipour Gourand, B., Azemoudeh, M., Esmailpour, K. ve Hosseini Nasab, S. D. (2022). The relationship between dark and light triads of personality with life satisfaction mediated by value orientations. *Positive Psychology Research*. 8 (4), 95-112. <https://doi.org/10.22108/ppls.2022.131546.2227>
- Altan, M. Z. (2011). Çoklu zekâ kuramı ve değerler eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*,1(4), 53-57. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/pegegog/issue/22592/241313>
- Altan, M. Z., (1999). Çoklu zekâ kuramı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(17), 105-117. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/kuey/issue/10379/127013>
- Altıntaş, M., (2023). *The power of perceived social support to reveal light personality traits and predict life satisfaction*. 4th International Latin American Congress on Social Science & Humanities, Rio De Janeiro, Brazil.
- Amrai, K., Farahani, A., Ebrahimi, M. ve Bagherian, V. (2011). Relationship between personality traits and spiritual intelligence among university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 609-612. doi: 10.1016/j.sbspro.2011.03.149

- Amram, Y. (2007, February). *The seven dimensions of spiritual intelligence: ecumenical, grounded theory*. Paper presented at the 115th Annual Conference of the American Psychological Association, San Francisco, CA.
- Anwar, M. A., Gani, A. M. O. ve Rahman, M. S. (2020). Effects of spiritual intelligence from Islamic perspective on emotional intelligence. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 11(1), 216-232. <https://doi.org/10.1108/JIABR-10-2016-0123>
- Arbabisarjou, A., Raghib, M.-S., Moayed, N. ve Rezazadeh, S. S. (2013). Relationship between different types of intelligence and student achievement. *Life Science Journal*, 10(7). Erişim adresi <https://www.researchgate.net/profile/Arbabisarjou-Azizollah/publication/267394165>
- Aslan Akın, N. ve Kartopu, S. (2021). Dindarlık eğiliminin karanlık üçlü kişilik özellikleri ile ilişkisi/the relationship between the tendencies of religiosity and dark triad personality traits. *Gıfad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*: 10/20, 477-531. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/gifad/issue/64106/935191>
- Aydıntan, B. (2009). Ruhsal zekânın dönüştürücü liderlik üzerine etkisini araştıran uygulamalı bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 257-274. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/atauniibid/issue/2696/35517>
- Aydin, D. (2018). Relationship between the spiritual intelligence and self-regulation skills of education faculty students. *Journal of Education and Training Studies*, 6(12), 227-234. Erişim adresi <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1198681.pdf>
- Barros, L.O., Bonfá-Araujo, B. ve Noronha, A.P.P. (2022). Light triad scale: propriedades psicométricas da versão português-brasileira e a relação com aspectos positivos. *Revista Psicologia em Pesquisa*, 16(1), 1-21. <https://doi.org/10.34019/1982>
- Basır, N. (2014). *Ruhsal zekâ ve çevre üzerine bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 356673).
- Bayram, Ö. (2023). *Genç yetişkinlerin çocukluk çağı travmalarının spiritüel iyi oluşları üzerindeki etkisi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 807308).

- Bekiş, T. (2006). *Liderlikte ruhsal zekâ üzerine uygulamalı bir çalışma* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 189403).
- Bensaid, B., Machouche, S. ve Grine, F. (2014). A Quranic framework for spiritual intelligence. *Religions*, 5, 179-198. Erişim adresi <https://www.mdpi.com/2077-1444/5/1/179>
- Biçer, R. (2011). Kişilik ve bir Kur'an terimi olarak şâkile. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 31(2). Erişim adresi <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/56893791/Gazi-libre.pdf?1530293774=>
- Bowell, R. A. (2004). The seven steps of spiritual intelligence: the practical pursuit of purpose success and happiness. *Internet Archive*. London; Boston: N. Brealey Pub. Erişim adresi <https://pubhtml5.com/brny/slwl/basic/>
- Bozdağ, M. (2011). *Ruhsal zekâ (SQ)*. (228. Baskı). İstanbul: Yakamoz Kitap.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2021). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Castagna, P. J. ve Hart, W. (2024). Light triad traits moderate the relationship between the dark tetrad and immoral character. *Personality and Individual Differences*, 222, 112593. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2024.112593>
- Ceylan, İ. (2019). Kişilik gelişimi din ilişkisi. *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 50-72. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/dinbil/issue/51437/629733>
- Cisheng, W., Shah, M. S., Jamala, B., Aqeel, M., Ahmed, A. ve Gul, M. (2017). The moderating role of spiritual intelligence on the relationship between emotional intelligence and identity development in adolescents. *Foundation University Journal of Psychology*, 1(1), 77-107. <https://doi.org/10.33897/fujp.v1i1.61>
- Costa Jr., P. T. ve McCrae, R. R. (1995). Domains and facets: Hierarchical personality assessment using the revised NEO personality inventory. *Journal of Personality Assessment*, 64(1), 21–50. <https://doi.org/10.1207/s15327752jpa64012>
- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1999). A five-factor theory of personality. *The five-factor model of personality: Theoretical perspectives*, 2, 51-87. Erişim adresi

https://www.researchgate.net/profile/Paul-Costa/publication/247880369_The_five_factor_model_of_personality_Theoretical_Perspective/links/54ebec200cf2ff89649ed02f/The-five-factor-model-of-personality-Theoretical-Perspective.pdf

Çalışkan, Ş. (2020). *Evli bireylerde manevi iyi oluş, ailede yılmazlık ve yaşamın anlamı arasındaki yordayıcı ilişkiler* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 658751).

Çat, S. (2014). *Acil yardım, kurtarma ve müdahale çalışanlarının ruhsal zekâ ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi üzerine bir çalışma: Gümüşhane ili örneği* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 368524).

Çiçek, İ. ve Aslan, A. E. (2020). Kişilik ve beş faktör kişilik özellikleri: kuramsal bir çerçeve. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 10(1), 137-147. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/buyasambid/issue/55551/636901>

Demir, S. (2020). *Çevrimiçi oyun bağımlılığın iki zekâ türü: duygusal- ruhsal zekâ ile ilişkisi ve oynama motivasyonu niteliğinin düzenleyici etkisi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 645851).

Demir, S. (2023). Öğretmen adaylarının konuşmaya yönelik kaygılarını etkileyen faktörler: bir yol analizi çalışması/Factors affecting teacher candidates' anxiety about speech: a path analysis study. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 408-424. <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1246344>

Dhami, M., Sharma, S. ve Kang, T. K. (2021). A relational analysis of mental health and spiritual intelligence among youth: A new paradigm. *Indian Journal of Positive Psychology*, 12(4), 314-317. Erişim adresi

https://www.researchgate.net/profile/Manisha-Dhami/publication/358213885_A_Relational_Analysis_of_Mental_Health_and_Spiritual_Intelligence_among_Youth_A_New_Paradigm/links/631314fe5eed5e4bd1413123/A-Relational-Analysis-of-Mental-Health-and-Spiritual-Intelligence-among-Youth-A-New-Paradigm.pdf?origin=journalDetail&_tp=eyJwYWdlIjoiam91cm5hbERldGFpbCJ9

- Durmuş, M., Gerçek, A., Çiftçi, N. ve Taşçı, Ö. (2018). *Hemşirelik öğrencilerinin ruhsal zekâ düzeyleri*. II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi, Adana.
- Dursun, A. (2023). Karanlık üçlü kişilik özelliklerine alternatif pozitif bir bakış: aydınlık üçlü kişilik özellikleri. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 4(7), 44-58. <https://doi.org/10.51503/gpd.1219161>
- Düzgüner, S. (2021). *Maneviyat algısı ve yansımaları*. (1. baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları. Erişim adresi https://books.google.com.tr/books?id=RN8xEAAQBAJ&lpg=PT5&ots=q-AfuuM_xK&dq=%22manevi%20zekâ%22&lr&hl=tr&pg=PT184#v=onepage&q=%22manevi%20zekâ%22&f=false
- Emmons, R. A. (2000a). Is spirituality an intelligence? Motivation, cognition, and the psychology of ultimate concern. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10, 3-26. Erişim adresi https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/S15327582IJPR1001_2
- Emmons, R. A. (2000b). Spirituality and intelligence: problems and prospects. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10, 57-64. Erişim adresi https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1207/S15327582IJPR1001_6
- Erhan, T. (2022). Karanlık ve aydınlık üçlü kişilik özellikleri bağlamında yapıcı sapma davranışı: havacılık çalışanları üzerine bir araştırma. *Journal of Aviation Research*, 4(1), 146-163. <https://doi.org/10.51785/jar.1066310>
- Farah Bijari, A., Hefazi Torghabeh, L. ve Dehshiri, G. (2022). Evaluation of psychometric characteristics of light triad personality questionnaire in nurses. *Brain and Behavior*, 12(4), 1-6. <https://doi.org/10.1002/brb3.2514>
- Fatima, I. ve Kaur, H. (2022, February). *Exploring positive empathy and light triad among college students*. 4th International Başkent Congress on Physical, Social and Health Sciences, Ankara.
- Feng, M., Xiong, X. Y. ve Li, J. J. (2019). Spiritual intelligence scale-chinese form: construction and initial validation. *Current Psychology*, 38, 1318-1327. <https://doi.org/10.1007/s12144-017-9678-5>

- Fidelis, A., Moreira, A. C. ve Vitória, A. (2024). Multiple perspectives of spiritual intelligence: A systematic literature review. *Social Sciences & Humanities Open*, 9, 100879. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2024.100879>
- Fopka-Kowalczyk, M. J., Krok, D. ve Kocur, D. (2024). Spiritual care, compassion for others and light triad among clergy, social workers and hospice staff. *Palliative Medicine in Practice*. <https://doi.org/10.5603/pmp.98543>
- Furnham, A., Richards, S. C. ve Paulhus, D. L. (2013). The dark triad of personality: A 10 year review. *Social and Personality Psychology compass*, 7(3), 199-216. <https://doi.org/10.1111/spc3.12018>
- Gardner, H. (2000). A case against spiritual intelligence. *The international journal for the psychology of religion*, 10(1), 27-34. <https://doi.org/10.1207/S15327582IJPR10013>
- Gerymski, R. ve Krok, D. (2019). Psychometric properties and validation of the Polish adaptation of the light triad scale. *Current Issues Personality Psychology*, 7(4), 341-354. <https://doi.org/10.5114/cipp.2019.92960>.
- Goleman, D. (2011). *The brain and emotional intelligence: New insights*. (1. Baskı). Northampton, MA: More than sound.
- Grasmane, I. ve Pipere, A. (2020). The psychopedagogical intervention for the development of children's spiritual intelligence: the quest for the theoretical framework. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 44, 81-98. Erişim adresi <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=945391>
- Grežo, M. ve Adamus, M. (2022). Light and dark core of personality and the adherence to COVID-19 containment measures: The roles of motivation and trust in government. *Acta psychologica*, 223, 103483. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2021.103483>
- Griffiths, R. (2020). Spiritual intelligence, the neuroscience of spiritual intelligence. Erişim adresi https://www.academia.edu/15235363/The_Neuroscience_of_Spiritual_Intelligence.
- Grigoropoulos, I. (2023). Unraveling the intrapersonal factors related to infidelity: the predictive value of light and dark personality traits in a convenient Greek women sample. *Sexuality & Culture*, 28(1), 400-424. doi: [10.1007/s12119-023-10123-w](https://doi.org/10.1007/s12119-023-10123-w)

- Gürel, E. ve Tat, M. (2010). Çoklu zekâ kuramı: tekli zekâ anlayışından çoklu zekâ yaklaşımına. *Journal of International Social Research*, 3(11). Erişim adresi <https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagcd%3A1%3A18486257/detailv2?sid=>
- Hamid, N. ve Zemestani, M. (2013). The relationship between spiritual intelligence personality traits and quality of life in medical students. *Hormozgan University of Medical Sciences*, 2(3). Erişim adresi <http://eprints.hums.ac.ir/3123/>
- Hema ve Advani (2020). Spiritual intelligence: at a glance! (2020). *International Journal of Indian Psychology*, 3(1). <https://doi.org/10.25215/0301.103>
- Jafari, F. ve Esmaili, S. (2015). Comparison of relation between body image and spiritual intelligence among male and female students. *Terends in Life Science*, 4, 2319-5037. Erişim adresi <https://www.researchgate.net/profile/Forough-Jafari/publication/275769488>
- Johnson, L. K. (2018). The light triad scale: developing and validating a preliminary measure of prosocial orientation (Doctoral Thesis). The University of Western Ontario. Canada. ProQuest veri tabanından erişildi. (UMI No: 29245982)
- Joseph, C. ve Sailakshmi, S. (2011). Spiritual intelligence at work. *IUP Journal of Soft Skills*, 5(4). Erişim adresi <https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagcd%3A10%3A18823434/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Aagcd%3A78153523&crl=c>
- Kadioğlu, M. (2011). Hümanizm. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (23), 157. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/101256>
- Karadeniz, A. ve Aydın, D. (2016). Ruhsal zekâ özellikleri ölçeği geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 7 (23), 69- 93. Erişim adresi <https://openaccess.ahievran.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12513/819>
- Karakaş, A. C. ve Habergetiren, Ö. F. (2020). İtikâfın maneviyat ve psikopatoloji ile ilişkisi üzerine bir araştırma. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (1), 101-118. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/tmdrd/issue/55695/728062>
- Kardaş, S. (2017). *Sanal kimlik ve spiritüel iyi oluşun üniversite öğrencilerinin narsistik eğilimlerini yordayıcılığı* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 469572).

- Katipoğlu, B. (2012). Din psikolojisi açısından kişilik ve karakter analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23 (5), 341-348. Erişim adresi <https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A11%3A18486699/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Aascholar&id=ebsco%3Agcd%3A83287688&crl=c>
- Kaufman, S. B., Yaden, D. B., Hyde, E. ve Tsukayama, E. (2019). The light vs. dark triad of personality: contrasting two very different profiles of human nature. *Frontiers in Psychology*, 10(467), 1-26. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00467>
- Khan, I. U., Safdar, U. K. ve Durrani, M. Z. (2021). The light triad traits, psychological empowerment, creative self-efficacy, self-resilience, and innovative performance in ICT of Pakistan. *Gomal University Journal of Research*, 37(3), 297–310. <https://doi.org/10.51380/gujr-37-03-05>
- Khorakian, A., Hemsworth, D., Jahangir, M., Maharati, Y., Bagherpour, E. S. ve Muterera, J. (2020). The effects of religious orientations on malevolent creativity: Role of positive emotions and spiritual intelligence. *Creativity Research Journal*, 32(4), 421-430. <https://doi.org/10.1080/10400419.2020.1818491>
- King, D. B. (2008). *Rethinking claims of 'Spiritual Intelligence': A definition, model, and measure* (Master's Thesis). Trent University. Canada. Erişim adresi <https://library-archives.canada.ca/>
- Kiş, M. Z. (2020). *Psikolojik sağlamlık düzeylerinin duygusal zekâ ve ruhsal zekâ ile ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 628785).
- Korkmaz, Z. (2022). *Ruhsal zekâ ile mesleki bağlılık arasındaki ilişkinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 772507).
- Kotnala, S. (2014). A study of spiritual intelligence among graduate students. *International Journal of Indian Psychology*, 3(1), 132-40. Erişim adresi <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/>
- Köse, S. ve Yiğit Seyfi, Ü. (2016). Ruhsal zekâ ve çalışma algısı üzerine bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(3): 767-787. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/26778/281963>

- Krok, D., Zarzycka, B. ve Telka, E. (2023). The perception of COVID-19, the light triad, harmony and ethical sensitivity in late adolescents: The role of meaning-making and stress. *Scientific Reports*, 13(1), 8122. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-35284-4>
- Lei, Q., He, Z., Koenig, H. G., Hu, X., Xiong, M., Shi, X., ... Wang, Z. (2023). Light personality style and moral injury among chinese health professionals. *Journal of religion and health*, 62(6), 3942-3956. <https://doi.org/10.1007/s10943-023-01921-5>
- Lukić, P. ve Živanović, M. (2021). Shedding light on the Light Triad: Further evidence on structural, construct, and predictive validity of the Light Triad. *Personality and Individual Differences*, 178, 110876. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110876>
- Mahasneh, A. M., Shammout, N. A., Alkhazaleh, Z. M., Al-Alwan, A. F. ve Abu-Eita, J. D. (2015). The relationship between spiritual intelligence and personality traits among Jordanian university students. *Psychology Research and Behavior Management*, 8, 89–97. <https://doi.org/10.2147/PRBM.S76352>
- Malik, O. F., Shahzad, A., Waheed, A. ve Yousaf, Z. (2020). Abusive supervision as a trigger of malevolent creativity: do the light triad traits matter?. *Leadership & Organization Development Journal*, 41(8), 1119-1137. <https://doi.org/10.1108/LODJ-09-2019-0386>
- March, E. ve Marrington, J. Z. (2021). Antisocial and prosocial online behaviour: Exploring the roles of the dark and light triads. *Current Psychology*, 42(2), 1390-1393. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01552-7>
- Mayer, J. D. (2000). Spiritual intelligence or spiritual consciousness? *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10(1), 47-56. Erişim adresi https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1207/S15327582IJPR1001_5
- Mayers, A. (2013). *Introduction to statistics and SPSS in psychology*. Londra: Pearson Education Limited.
- Meichenbaum, D. (2008). Trauma, spirituality and recovery: Toward a spiritually integrated psychotherapy. Erişim adresi https://www.melissainstitute.org/documents/SPIRITUALITY_PSYCHOTHERAPY.pdf

- Mejía-Suazo, C. J., Landa-Blanco, M., Mejía-Suazo, G. A. ve Martínez, C. A. M. (2021). Dark and light triad: relationship between personality traits and addiction to mobile phones, video games and internet. *PsyArXiv*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/dp659>
- Mishra, P. ve Vashist, K. (2014). A review study of spiritual intelligence, stress and well-being of adolescents in 21st century. *International Journal of Research in Applied Natural and Social Sciences*, 2(4), 11-24. Erişim adresi <https://www.researchgate.net/profile/Pratima-Mishra-3/publication/>
- Mróz, J., Kaleta, K. ve Skrzypińska, K. (2023). Spiritual intelligence as a mediator between personality and emotional and decisional forgiveness in Polish adults. *Religions*, 14(5), 574. <https://doi.org/10.3390/rel14050574>
- Nazam, F. (2014). Gender difference on spiritual intelligence among adolescents. *Indian Journal of Applied Research*. 4 (11), 423-425. Erişim adresi [https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-\(IJAR\)/page/a/archives](https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-(IJAR)/page/a/archives)
- Özarıan, M. B. (2023). *Spiritüel iyi oluş ile kişilik üzerine bir araştırma*. 11. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, Mardin.
- Özdemir, O., Özdemir, P.G., Kadak, M.T. ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar - Current Approaches in Psychiatry*, 4(4):566-589. doi:10.5455/cap.20120433
- Padayachee, K. (2024) (Baskıda). An exploration of dark and light triad personality traits t towards situational crime prevention and compliant information security behaviour. *Information & Computer Security*. <https://doi.org/10.1108/ICS-04-2023-0069>
- Painton, M. (2009). Children's spiritual intelligence. M. de Souza, L. J. Francis, J. O'Higgins-Norman, ve D. G. Scott (Ed.), *International handbook of education for spirituality, care and wellbeing* (ss. 365-380). Dordrecht, The Netherlands: Springer.
- Paulhus, D. L. ve Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: narcissism, machavelliniasm, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556-563. Erişim adresi <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0092656602005056>

- Peerzadah, S. A., Mufti, S. ve Nazir A. N. (2018). Review and analysis of a new intelligence: The spiritual intelligence. *Advance and Innovative Research*, 309-318. Erişim adresi <https://www.researchgate.net/profile/Shikha-Agnihotri-2/>
- Pektaş, S. ve Durmuş, G. (2022). Adaptation of the light triad scale to turkish: a validity and reliability study. *Mediterranean Journal of Sport Science*, 5(3), 664-674. <https://doi.org/10.38021asbid.1167809>
- Peterson, R.D. ve Palmer, C.L. (2021). The dark is rising: contrasting the dark triad and light triad on measures of political ambition and participation. *Front. Polit. Sci.* 3:657750. doi: 10.3389/fpos.2021.657750
- Rodríguez, E. A., Agüero-Flores, M., Landa-Blanco, M., Agurcia, D. G. ve Santos-Midence, C. (2021). Moral injury and light triad traits: anxiety and depression in health-care personnel during the coronavirus-2019 pandemic in honduras. *Hispanic Health Care International*. 2021;19(4):230-238. doi:[10.1177/15404153211042371](https://doi.org/10.1177/15404153211042371)
- Ronel, N. ve Gan, R. (2008). The experience of spiritual intelligence. *The Journal of Transpersonal Psychology*, 40(1), 100-119. Erişim adresi <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/37380055/>
- Ruel, M. K., De'Jesús, A. R., Cristo, M., Cristo, M., Nolan, K., Stewart-Hill, S. A. ... Zezula, V. (2022). Why should i help you? a study of betrayal and helping. *Current Psychology*, 42(21), 17825-17834. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-02954-x>
- Seifi, S., Ramyani, M. B., Faramarzi, M. ve Sum, S. (2018). Personality traits are associated with spiritual intelligence in medical and dental students: a study in a medical sciences university in Iran. *Journal of Medical Sciences*, 38(4), 144-149. doi: 10.4103/jmedsci.jmedsci_109_17
- Serbest, S. ve Sökmen, A. (2021). Karanlık üçlüden aydınlık tarafa giden yolda aydınlık üçlü ölçeği: Türkçeye uyarlama çalışması. *Third Sector Social Economic Review*, 56(4), 2734-2744. doi: 10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.21.11.1705
- Severino-González, P., Toro-Lagos, V., Santinelli-Ramos, M.A., Romero-Argueta, J., Sarmiento-Peralta, G., Kinney, I.S., ... Villar-Olaeta, F. (2022). Social responsibility and spiritual intelligence: university students' attitudes during

- COVID-19. *International journal of environmental research and public health*, 19(19), 11911. <https://doi.org/10.3390/ijerph191911911>
- Sevi, B. ve Doğruyol, B. (2020). Looking from the bright side: the light triad predicts tinder use for love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 37(7), 2136-2144. <https://doi.org/10.1177/02654075209189>
- Sevi, B., Urganci, B. ve Sakman, E. (2020). Who cheats? An examination of light and dark personality traits as predictors of infidelity. *Personality and Individual Differences*, 164, 110126. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110126>
- Singh, M.P. ve Sinha, J. (2013). Impact of spiritual intelligence on quality of life. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 3 (5), 1-5. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=9bf0ff0ff6089c81be3a506d202501dc758599f2>
- Skrzypińska, K. (2021). Does spiritual intelligence (SI) exist? A theoretical investigation of a tool useful for finding the meaning of life. *Journal of religion and health*, 60(1), 500-516. Eriřim adresi <https://link.springer.com/article/10.1007/s10943-020-01005-8>
- Sood, S., Bakhshi, A. ve Gupta, R. (2012). Relationship between personality traits, spiritual intelligence and well-being in university students. *Journal of Education and Practice*, 3(10), 55-60. Erişim adresi <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/68449579/2532-4540-1-PB-libre.pdf?1627793214=>
- Söylemez, A. (2016). *Manevi zekânın yaşamın anlamı ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 436906).
- Söylemez, A. ve Koç, M. (2019). Studying spiritual intelligence as a predictor on meaningfulness and life satisfaction. *Spiritual Psychology And Counseling* 4, 109–122. <https://dx.doi.org/10.12738/spc.2019.4.2.0060>
- Srivastava, A. ve Misra, S. (2012). Is spriritual quotient a beter tool of success: spirituality in the new world order, *EXCEL International Journal of Multidisciplinary Management Studies* 2 (1), Erişim adresi <http://zenithresearch.org.in/> www.zenithresearch.org.in

- Stavraki, M., Artacho-Mata, E., Bajo, M. ve Díaz, D. (2022). The dark and light of human nature: Spanish adaptation of the light triad scale and its relationship with psychological wellbeing. *Current Psychology*, 5(41), 1-10.
<https://doi.org/10.1007/s12144-022-03732-5>
- Şirin, T. ve Dursun, N. (2021). Evli ve bekâr bireylerde yaşamın anlamı ve maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, (85), 469-482. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/sosekev/issue/71584/1151935>
- Tan, H. N. ve Yıldız, M. (2022). Manevi iyi oluş kavramının ortaya çıkışı ve tanımlanması. *Dini Araştırmalar*, 25(63), 447-476.
<http://doi.org/10.15745/da.1175149>
- Tathoğlu, K. (2013). Üniversite öğrencilerinin beş faktör kişilik kuramına göre kişilik özellikleri alt boyutlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 2014(XVII). <https://doi.org/10.14225/Joh400>
- Tekeş, B. ve Bıçaksız, P. (2021). Aydınlık üçlü (light triad) ölçeğinin psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 8(3), 535-556.
<https://doi.org/10.31682/ayna.871395>
- Thakur, S., Parihar, R. ve Kapila, S. (2022). Spiritual intelligence in relation to mental health: a study among indian adolescents. *International Journal of Research and Review*, 9(1). <https://doi.org/10.52403/ijrr.20220171>
- Tucaković, L., Bojić, L. ve Nikolić, N. (2022). The battle between light and dark side of personality: how light and dark personality traits predict mating strategies in the online context. *Interpersona: An International Journal on Personal Relationships*, 16(2), 295-312. <https://doi.org/10.5964/ijpr.7869>
- Turan, M.B., Koç, K., Ulucan H. ve Yüce, M.S. (2020). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin ruhsal zekâ düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(1), 25- 37. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/bsd/issue/53161/685161>
- Ucar, G. K., Malatyalı, M. K., Planalı, G. Ö. ve Kanık, B. (2023). Personality and pro-environmental engagements: the role of the dark triad, the light triad, and value orientations. *Personality and Individual Differences*, 203, 112036.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.112036>

- Uslu Üstten, A. (2008). *Kuantum biliminin getirdiği yenilikler ışığında ruhsal zekânın edebiyat eğitiminde kullanılması* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 226895).
- Utami, L. H., Mingtio, S. H. ve Muhid, A. (2022). The effect of spiritual intelligence and religious faith on self-regulation. *International Journal of Islamic Educational Psychology*, 3(2), 142-158. <http://dx.doi.org/10.18196/ijiep.v3i2.15296>
- Ülkü, T. ve Polatçı, S. (2023). Kurumsal dünyada karanlık ve aydınlık taraf: Kişilik özelliklerinin etik olmayan örgüt yanlısı davranışlar üzerindeki etkisinin keşfi. *Sosyal Mucit Academic Review*, 4(4), 503-531. doi: 10.54733/smar.1388417
- Vaughan, F. (2002). What is spiritual intelligence? *Journal of Humanistic Psychology*, 42(2), 16-33. <https://doi.org/10.1177/0022167802422003>
- Wigglesworth, C. (2006). Why spiritual intelligence is essential to mature leadership, *Integral Leadership Review*, 6(3). Erişim adresi <https://maikenpiil.com/wp-content/uploads/2019/06/Spiritual-Intelligence-n-Mature-Leadership.pdf> +
- Wigglesworth, C. (2011). *Integral theory (also called AQAL theory) and its relationship to spiritual intelligence and the SQi assessment*. Erişim adresi https://www.deepchange.com/uploads/resource_article/file_name/2/IntegralSpirituaIntelligence2011.pdf
- Wigglesworth, C. (2014). *The critical intelligences for leadership success in the 21st century*. Erişim adresi https://www.deepchange.com/uploads/resource_article/file_name/5/WigglesworthDeep_Intelligence_white_paper.pdf
- Wigglesworth, C. (2015). *SQ21™ spiritual intelligence assessment: interpretive report*. Erişim adresi https://www.deepchange.com/uploads/resource_article/file_name/1/CA7524357-Sample_Report.PDF
- Yağcı, F. ve Sezgin, E. (2021). Ergenlerin manevi zekâları ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 5/2, 232-252. <https://doi.org/10.52115/apjir.943876>
- Yakut, S. (2022). *Ahlaki zekâ, din ve dindarlık*. Ankara: İksad yayınları.

- Yazoğlu, R. (2002). Hümanizm ve Mevlâna. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9(20). Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunitaed/issue/2840/38803>
- Yeniterzi, E. (2014). *Mevlâna'nın mesnevî'sinde zekâ değerleri*. Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir.
- Yıldırım, G. G. C. (2015). *Fen ve sosyal bilimlerde öğrenim gören üniversite öğrencilerin duygusal zekâlarının bazı alt boyutlar yönünden karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 410232).
- Yıldız, L. (2021). *Üniversite öğrencilerinin sosyal, duygusal ve ruhsal zekâ türleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 668445).
- Yılmaz, G. (2016). *Üniversite öğrencilerinin ruhsal ve duygusal zekâları arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 442951).
- Yılmaz, M. ve Bayrak Ayaş, E. (2021). Sporcu öğrenciler üzerine bir araştırma: vicdani zekâ ve empati. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (29), 60-71. Erişim adresi <https://web.archive.org/web/20220202193115id>
- Yiğit Seyfi, Ü. (2016). *X ve Y kuşaklarının ruhsal zekâ özellikleri ile çalışma algıları üzerine bir analiz* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 426168).
- Yurttaş, E. (2018). *Ruhsal zekâ ile karar verme stilleri ilişkisi: Yöneticiler üzerinde bir uygulama* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 530453).
- Zohar, D. (2005). Spiritually intelligent leadership. *Leader to Leader*, 45-51. Erişim adresi <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/50303912/tl.15320161114-2197-w25ow9-libre.pdf?1479140877>
- Zohar, D. ve Marshall, I. (2004). *Ruhsal Zekâmızla Bağlantı Kurmak (SQ)*. (Çev. B. Erdemli ve K. Budak). İstanbul: Meta Yayınları.

EKLER

Ek.1 Etik kurul onay belgesi

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-199885
Konu : 13/19 Serap BÜYÜKŞAKAR

15.12.2022

Sayın Serap BÜYÜKŞAKAR

İlgi : 06.12.2022 tarihli ve E--000-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik Kurulu'nun 14.12.2022 tarihli ve 13 sayılı toplantısında alınan "19" nolu karar ile Serap BÜYÜKŞAKAR'ın başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Murat İSKENDER
Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik
Kurulu Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Ek.2 Ruhsal zekâ özellikleri ölçeği

	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. İnsanlar ile evrenin geri kalanı arasındaki ilişkiyi sık sık düşünmüşümdür.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7. Ölümden sonra ne olacağı konusunda derin derin düşünebilirim (tefekkür edebilirim).					
8.					
9.					
10.					
11. Hayatın manevî yönlerinin farkında olmam stresli/gergin durumlarla başa çıkabilmeme yardımcı olur.					
12.					
13.					
14. Umutsuz görünen bir durumda dahi o					

duruma derin bir mana atfedebilirim.					
15.					
16. Hayatıma bir anlam ve amaç atfedebilmem stresli/gergin durumlara adapte olmamı sağlar.					
17.					
18.					
19. Her şeyden daha büyük bir güç veya kudret sahibinin olup olmadığı konusunda derin derin düşündüm.					
20.					
21.					
22.					
23. Fiziksel varlığımdan daha derin olan yönlerimi bilirim.					
24.					
25. Olumsuz veya strese yol açan bir olay meydana geldiğinde bunun hayatımdaki anlamını düşünemem.*					
26.					

Ek.3 Aydınlik üçlü ölçeği

	1) kesinlikle katılmıyorum	2)katılmıyorum	3)kararsızım	4)katılıyorum	5) kesinlikle katılıyorum
1) Başkalarına hayranlık duyma eğilimindeyim.					
2)					
3)					
4)					
5)					
6)					
7) İnsanların çoğunlukla iyi olduğuna inanırım.					
8)					
9) Dürüstlüğü cazibeye tercih ederim.					
10)					
11)					
12)					